

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота магістра

на тему

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ
ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СФЕРІ ГУМАНІТАРНОГО
РЕАГУВАННЯ

Виконав студент 2 курсу,
групи ППГД-24
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічна політика і управління в
умовах гібридних загроз»
_____ Євген ОЛЕКСІЄНКО

Науковий керівник роботи:
кандидат історичних наук, доцент
_____ Антон МЕЛЯКОВ

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ.....	7
1.2 Нормативні засади публічної політики гуманітарного реагування в Україні.....	7
1.2 Проблематика гуманітарного реагування у фокусі наукових досліджень.....	15
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	25
2.1 Діяльність громадських організацій та волонтерських спільнот щодо подолання гуманітарних проблем населення в умовах повномасштабної війни.....	25
2.2 Взаємодія українських та міжнародних організацій в контексті гуманітарного реагування.....	33
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ХОДІ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ.....	45
3.1. Кращі зарубіжні практики гуманітарного реагування.....	45
3.2 Удосконалення засобів та технологій взаємодії органів влади та «третього сектору» в процесі гуманітарного реагування.....	52
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Гуманітарне реагування в Україні у 2014-2025 рр. перетворилося на один із ключових напрямів публічного управління, де від якості координації дій залежить не лише ефективність використання ресурсів, а й життя, здоров'я та гідність людей, які постраждали від збройної агресії, масового переміщення населення, руйнування інфраструктури, порушення доступу до базових послуг і зростання соціальної вразливості.

Повномасштабна війна суттєво збільшила масштаб потреб і різноманітність гуманітарних запитів (евакуація, житло, харчування, медична допомога, психосоціальна підтримка, захист дітей, підтримка людей з інвалідністю, літніх осіб, внутрішньо переміщених осіб), а також ускладнила логістику, безпекові умови та процедури управління. За цих обставин взаємодія органів публічної влади (центрального органу виконавчої влади, обласних і районних військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, служб цивільного захисту, сектору безпеки) та інститутів громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських ініціатив, релігійних і професійних спільнот, органів самоорганізації населення) стала не допоміжним, а системоутворюючим механізмом забезпечення стійкості громад і держави.

Водночас реальна практика такої взаємодії є неоднорідною: поряд із прикладами швидкої мобілізації та партнерства спостерігаються фрагментація зусиль, дублювання допомоги, нерівномірність охоплення територій, інституційні конфлікти, дефіцит даних для прийняття рішень, слабкість механізмів зворотного зв'язку з отримувачами допомоги, а також корупційні ризики й зловживання в закупівлях, розподілі ресурсів та гуманітарній логістиці.

Децентралізація, що посилює спроможності територіальних громад, одночасно актуалізувала питання розмежування повноважень і відповідальності під час криз: у багатьох громадах саме органи місцевого самоврядування стали першою ланкою реагування, але їхня роль потребує чіткішого нормативного та

організаційного забезпечення, сталих процедур координації з громадським сектором і донорськими організаціями, а також прозорих правил обліку, моніторингу та оцінювання гуманітарних програм.

Наукова актуальність теми зумовлена необхідністю узагальнення та концептуалізації накопиченого досвіду взаємодії держави й громадянського суспільства у гуманітарній сфері, виявлення чинників результативності партнерства, визначення бар'єрів (правових, інституційних, ресурсних, комунікаційних) та вироблення прикладних рекомендацій для підвищення керованості гуманітарного реагування на центральному та місцевому рівнях.

Практична актуальність полягає в потребі розроблення дієвих моделей міжсекторної співпраці, які забезпечують швидкість, адресність, справедливість розподілу допомоги, підзвітність і довіру громадян, а також уніфікацію мінімальних стандартів взаємодії та управління ризиками в умовах тривалих криз. У цьому контексті магістерське дослідження, присвячене взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в сфері гуманітарного реагування, є своєчасним і соціально значущим, оскільки дозволяє перейти від опису окремих кейсів до формування управлінських висновків і практичних рішень для підвищення ефективності гуманітарної політики та спроможності громад.

Українські дослідники протягом багатьох років розглядали проблематику публічного управління, взаємодії влади й громадянського суспільства, кризового/надзвичайного управління та суміжні аспекти, дотичні до гуманітарного реагування. Серед цих науковців: Д.В. Карамішев, О.В. Кулініч, Ю. П. Сурмін, В. С. Куйбіда, Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко, С. М. Серьогін, Д.А. Терещенко, В. Я. Малиновський, О. Ю. Оболенський, І. А. Грицяк, О. В. Бориславська, О. В. Пархоменко-Куцевіл, Н. Т. Гончарук, М. І. Лахижа, Л. В. Пашко, Т. В. Безверхнюк, В. С. Загорський, А. Ф. Колодій, В. Б. Авер'янов.

Метою роботи є теоретико-методологічне обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення взаємодії органів публічної

влади та інститутів громадського суспільства у сфері гуманітарного реагування в Україні в умовах тривалих криз і воєнних викликів.

Для досягнення мети визначено такі *завдання*:

- уточнити зміст і компоненти поняття «гуманітарне реагування» у публічно-управлінському вимірі та окреслити його місце в системі публічної політики;
- проаналізувати інституційні ролі та повноваження суб'єктів гуманітарного реагування на центральному, регіональному й місцевому рівнях;
- охарактеризувати організаційні моделі та практики взаємодії влади й громадського сектору (координаційні платформи, партнерські угоди, механізми залучення волонтерів і благодійних ресурсів, процедури обліку та звітності);
- виявити ключові проблеми, бар'єри та «вузькі місця» міжсекторної взаємодії (комунікаційні розриви, дублювання функцій, дефіцит даних, кадрові та ресурсні обмеження);
- оцінити корупційні ризики та ризики зловживань у процесах закупівель, логістики та розподілу гуманітарної допомоги і визначити інструменти їх мінімізації;
- узагальнити чинники результативності партнерства й сформулювати критерії оцінювання ефективності взаємодії (оперативність, адресність, прозорість, підзвітність, охоплення вразливих груп, задоволеність отримувачів);
- розробити практичні пропозиції для органів публічної влади та інститутів громадського суспільства щодо підвищення керованості, координації та прозорості гуманітарного реагування на рівні громад і регіонів.

Об'єктом дослідження є процеси публічного управління гуманітарним реагуванням в Україні.

Предметом дослідження є механізми, форми, інструменти та організаційні практики взаємодії органів публічної влади й інститутів громадського суспільства у сфері гуманітарного реагування, а також управлінські умови їх результативності.

Методичну основу роботи становлять системний і інституційний підходи, що дозволяють розглядати гуманітарне реагування як комплекс взаємопов'язаних суб'єктів, процедур і ресурсів; застосовуються методи аналізу та синтезу, порівняння й узагальнення (для зіставлення моделей взаємодії та управлінських практик), структурно-функціональний метод (для визначення ролей і функцій суб'єктів), контент-аналіз нормативно-правових актів і публічних документів (для оцінки регуляторних засад), кейс-метод (для вивчення типових управлінських ситуацій у громадах і регіонах), експертне опитування/напівструктуровані інтерв'ю та методи оцінювання ризиків (для ідентифікації корупційних і організаційних ризиків).

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її висновків і рекомендацій органами державної влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування для удосконалення процедур координації з громадським сектором, підвищення прозорості й підзвітності гуманітарних програм, запровадження уніфікованих регламентів взаємодії та обліку допомоги, а також у застосуванні напрацьованих громадськими організаціями й благодійними фондами для підвищення якості планування, комунікації, моніторингу та орієнтації на потреби отримувачів гуманітарної підтримки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ

1.2 Нормативні засади публічної політики гуманітарного реагування в Україні

Повномасштабна війна Росії проти України радикально змінила саму «архітектуру» гуманітарних проблем населення: вони більше не зводяться до разових кризових епізодів, а стали тривалим режимом життя для мільйонів людей. До традиційних соціальних ризиків додалися масові переміщення, руйнування житла та критичної інфраструктури, мінна небезпека, втрата доступу до медичної допомоги в прифронтових районах, енергетичні та водні «провали», психологічні травми, зростання вразливості дітей, літніх, осіб з інвалідністю, сімей із маломобільними членами.

В таких умовах діяльність органів влади щодо подолання гуманітарних проблем набула комплексного характеру й фактично поєднала функції управління в надзвичайній ситуації, соціального захисту, безпекової підтримки та відновлення базових сервісів. На практиці це означало перехід від «звичних» моделей адміністрування до кризового управління з домінуванням трьох типів завдань:

- по-перше, рятування і захист життя (реагування на обстріли, евакуація, перша допомога, розбір завалів, пожежогасіння);
- по-друге, забезпечення мінімальних стандартів життєдіяльності (доступ до води, тепла, тимчасового притулку, гуманітарних вантажів, соціальних виплат і сервісів);
- по-третє, підтримка стійкості громад і населення (психологічна допомога, правопорядок, документування злочинів, координація волонтерів та міжнародних партнерів).

При цьому ключовою особливістю української моделі стало те, що гуманітарна політика реалізується не одним «профільним» відомством, а

міжвідомчо: Кабінет Міністрів задає рамку рішень і ресурсів, центральні органи виконавчої влади формують правила та мережі, військові адміністрації й органи місцевого самоврядування організовують виконання на місцях, а критичну польову роботу несуть підрозділи ДСНС, Національної поліції та медичні працівники (особливо екстрена медична допомога й лікарні, що приймають постраждалих) [15].

Нормативно-правово ця діяльність спирається на базові акти сектору безпеки та цивільного захисту, а також на спеціальні рішення воєнного часу. Фундаментом виступає Кодекс цивільного захисту України, який визначає саму логіку захисту населення і територій, функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту та повноваження органів влади в реагуванні на надзвичайні ситуації.

Правовий режим воєнного стану задає особливий порядок управління на територіях, де діють обмеження й спеціальні заходи, а також роль військового командування та військових адміністрацій у забезпеченні життєдіяльності й безпеки. Інституційну місію ДСНС деталізує Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій (постанова КМУ № 1052), яке фіксує її функції у сфері цивільного захисту, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації наслідків [4].

Для Національної поліції рамковим є Закон «Про Національну поліцію», який визначає завдання щодо охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку та надання поліцейських послуг, що в умовах війни трансформуються у широке коло гуманітарно-безпекових функцій – від супроводу евакуацій до охорони гуманітарних хабів і запобігання мародерству. В частині організації переміщення людей важливим є урядовий Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій (постанова КМУ № 841), який у воєнних умовах став процедурною основою як добровільної, так і обов’язкової евакуації з небезпечних територій.

Окремий блок правового забезпечення стосується гуманітарної допомоги: Закон України «Про гуманітарну допомогу» визначає базові правила, а низка

воєнних рішень уряду спростила і прискорила механізми фінансування та логістики. Так, постанова КМУ № 220 від 07.03.2022 встановила порядок використання коштів для надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану [38].

Для окремих каналів доставки визначалися спеціальні режими, зокрема порядок перевезення гуманітарної допомоги залізничним транспортом (постанова КМУ № 379), що дозволяло масштабувати постачання у періоди, коли автомобільна логістика була небезпечною або перевантаженою. Паралельно митні процедури адаптувалися під воєнні потреби: Державна митна служба роз'яснює, що для ввезення гуманітарної допомоги застосовується механізм унікального коду гуманітарної допомоги через автоматизовану систему реєстрації, а також встановлюються правила подання декларацій і перевірки даних. Антикорупційний вимір (прозорість, запобігання зловживанням, контроль ланцюгів постачання) посилювався методичними матеріалами та оцінками ризиків, зокрема у підходах НАЗК до опису механізмів надання гуманітарної допомоги у воєнний час.

Найбільш «видимою» для населення частиною державної гуманітарної політики є діяльність підрозділів ДСНС, адже саме вони працюють у точці прямої загрози життю: на місцях ракетних ударів, пожеж, обвалів, масових руйнувань, у замінованих районах, під час ліквідації наслідків техногенних і природних ризиків, посилених війною. У публічному управлінні це означає одночасне виконання ДСНС щонайменше чотирьох взаємопов'язаних гуманітарних функцій.

Перша – рятувальна та аварійно-відновлювальна: розбір завалів, деблокування людей, локалізація пожеж, стабілізація небезпечних об'єктів (житлових будинків, шкіл, лікарень, об'єктів енергетики). За даними урядових повідомлень, лише за перші два роки повномасштабної війни рятувальники ДСНС врятували понад 1300 людей з-під завалів, а загалом з початку вторгнення – близько 4,9 тис. людей [14].

Друга функція – протимінна діяльність і реагування на вибухонебезпечні предмети, що прямо визначає «якість» повсякденного життя на деокупованих і прифронтових територіях: без очищення місцевості неможливі безпечні маршрути, робота шкіл, медзакладів, відновлення житла, повернення аграрного виробництва. Оперативна інформація уряду щодо роботи піротехнічних підрозділів ДСНС фіксує масштаби: станом на 12.11.2025 з початку широкомасштабного вторгнення було знешкоджено 634 077 одиниць вибухонебезпечних предметів [14].

Третя функція – організаційно-координаційна в системі цивільного захисту на місцях: ДСНС не лише «виконує виїзди», а й задає стандарти готовності, бере участь у плануванні реагування, оцінці ризиків, тренуваннях, інформуванні населення про дії під час тривоги, пожежі, хімічних чи радіаційних загроз. Цей аспект стає критичним у громадах, де часто бракує ресурсів і потрібна інтеграція з поліцією, медиками, військовими адміністраціями та комунальними службами.

Четверта функція – психологічна підтримка та робота з наслідками травми як частина гуманітарної стабілізації: ДСНС інституційно розвинула напрям кризової психологічної допомоги постраждалим і родинам загиблих, а також підтримку самих рятувальників. На офіційному ресурсі ДСНС зазначено, що психологічну допомогу з початку повномасштабного вторгнення отримали понад 260 тисяч українців, і це показує, що держава визнає психічне здоров'я складовою гуманітарної безпеки нарівні з їжею, теплом і медичною допомогою [19].

Для освітян і працівників органів влади важливо розуміти, що ДСНС працює не «паралельно» гуманітарній політиці, а як її ядро в частині захисту життя: саме від швидкості деблокування, локалізації пожежі та первинної стабілізації місця ураження залежить, чи зможе медична система врятувати постраждалих, чи зможуть поліція і місцева влада організувати евакуацію та розміщення людей. Тому управлінська якість тут вимірюється не тільки

кількістю підрозділів чи техніки, а сталістю міжвідомчих протоколів, логістикою реагування і підтримкою персоналу, який працює під постійним ризиком.

Діяльність Національної поліції у гуманітарній площині в умовах війни традиційно недооцінюють, сприймаючи її лише як інструмент правопорядку. Насправді ж війна зробила поліцейського «мультирольовим» актором державної політики: він одночасно забезпечує безпеку, підтримує управлінське рішення про евакуацію, охороняє гуманітарні ланцюги і часто першим входить у контакт із цивільними в зоні обстрілів.

Закон «Про Національну поліцію» визначає надання поліцейських послуг і охорону прав людини як центральну місію, а у воєнний час це наповнюється дуже конкретними гуманітарними практиками: супровід евакуаційних колон, регулювання руху на «коридорах життя», охорона транзитних пунктів і місць тимчасового розміщення, запобігання мародерству, реагування на домашнє насильство та інші форми соціального неблагополуччя, що загострюються в кризі, а також комунікація з населенням у ситуації паніки або втрати зв'язків із родичами [34].

Найвиразнішим прикладом гуманітарної ролі поліції стали спеціальні евакуаційні групи, серед яких суспільно відомий підрозділ «Білий янгол». За повідомленням МВС, «Білі янголи» за час своєї роботи евакуювали майже 16 тисяч осіб, із них 2 499 дітей, а також здійснювали транспортування тіл загиблих із небезпечних територій (зазначено 257 тіл) – це трагічна, але необхідна гуманітарна функція, що поєднує гідність поховання, епідбезпеку і психологічну підтримку громад [42].

На рівні повсякденної статистики евакуація – це не абстракція, а конкретні цифри й маршрути: Національна поліція повідомляла, що лише за одну добу (21 серпня 2025 року) з Донецької області було евакуйовано 3 649 осіб, серед них 137 дітей, і це здійснювалося за безпосередньої участі евакуаційних груп поліції та ДСНС. Урядові повідомлення про стан евакуації також показують масштаб організації транзиту та розміщення: наприклад, станом на 24.10.2025 зазначалося, що у країні працює 20 транзитних центрів, а в окремих областях за

фіксований період евакуйовано тисячі людей (зокрема, по Харківській області – майже 4,9 тис., серед них понад 260 дітей та близько 1,5 тис. маломобільних осіб) [42].

Це важливо для управлінців і освітян, бо евакуація дітей, маломобільних, підопічних інтернатних установ чи лікарень потребує не лише транспорту, а правових підстав, обліку, охорони порядку, взаємодії з соціальними службами і медиками, а також комунікації з родинами. Окремою гуманітарною лінією є документування наслідків обстрілів і воєнних злочинів: хоча це не «допомога» у вузькому сенсі, але саме через фіксацію шкоди, ідентифікацію загиблих, роботу зі свідками та облік руйнувань держава забезпечує доступ постраждалих до компенсаційних механізмів і правосуддя, а отже – до відновлення справедливості як частини гуманітарної політики.

Медичні працівники, а особливо система екстреної медичної допомоги та лікарні, що працюють у режимі масових надходжень постраждалих, є третьою опорною ланкою державної відповіді на гуманітарні виклики війни. Тут ключовим управлінським завданням стало поєднання двох вимог, які часто конфліктують: безперервності медичних послуг для населення і безпеки персоналу/пацієнтів під час обстрілів. Нормативно ця сфера спирається на Закон України «Про екстрену медичну допомогу», який визначає організаційно-правові засади функціонування ЕМД, у тому числі під час надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків [11].

У воєнних умовах важливим стало й деталізоване професійне регулювання: наказ МОЗ № 488 від 15.03.2022 затвердив методичні рекомендації щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах бойових дій/воєнного стану, де фактично закріплено підхід до роботи за зонами загрози (прямої/непрямої/евакуації) та залежність обсягу допомоги від тактичної ситуації [19]. Це управлінське рішення стало критично важливим для стандартизації дій бригад «швидкої» у ситуаціях, коли класичні нормативи доїзду чи повний спектр маніпуляцій не завжди реалістичні через повторні обстріли, мінування або бойові контакти поблизу.

Одночасно держава зберігала фінансову основу доступності медичної допомоги через Програму медичних гарантій: уряд щороку затверджував порядок її реалізації (зокрема на 2023 і 2024 роки), що забезпечує закупівлю медичних послуг у надавачів і дає можливість системі працювати навіть при різкій зміні потоків пацієнтів та переміщенні населення.

На практиці гуманітарний ефект медичної системи у війні вимірюється не тільки лікуванням поранених після ударів, а й підтримкою хронічних пацієнтів у переміщенні, продовженням вакцинації, доступом до ліків, реабілітацією, психіатричною та психологічною допомогою, медичним супроводом евакуації з інтернатних установ і лікарень, а також здатністю лікарень швидко перепрофілювати потужності. Водночас медики є «інтерфейсом довіри»: коли громада бачить, що навіть після важкого обстрілу працюють приймальні відділення, розгортаються додаткові ліжка, координується доставка крові та медвиробів, це знижує панічні настрої і підвищує готовність людей виконувати рекомендації органів влади щодо евакуації або поведінки під час тривоги. Для освітян тут окремий вимір – взаємодія закладів освіти з медичною системою: тренування з домедичної допомоги, протоколи дій у сховищах, маршрути евакуації дітей, наявність аптечок і комунікацій із ЕМД, а також психологічна підтримка учнів і педагогів як частина ширшої гуманітарної політики.

Міжвідомча координація є тим «невидимим каркасом», без якого навіть найпрофесійніша робота ДСНС, поліції чи медиків не дає системного результату. На центральному рівні вона оформлюється через нормативні рішення Кабінету Міністрів і профільних міністерств, а на регіональному – через військові адміністрації та штаби реагування, які синхронізують ресурси, маршрути, пріоритети та комунікації. З управлінської точки зору у війні критично важливо, щоб гуманітарні потоки не створювали «вторинних ризиків»: корупційних схем, нецільового використання, небезпечної логістики або хаосу з обліком.

Тому поряд із спрощенням процедур держава розвивала цифрові й регуляторні механізми контролю: наприклад, у митній сфері запроваджується

унікальний код гуманітарної допомоги, який прив'язує вантаж до електронної реєстрації та зменшує простір для маніпуляцій.

Для органів влади на місцях це означає потребу в новій якості адміністрування – вмінні працювати з реєстрами, обліком, швидкими закупівлями і водночас із публічною підзвітністю, комунікацією з населенням та партнерами. У гуманітарній політиці війни суттєво зростає роль «точок доступу» для громадян: ЦНАПи, соціальні служби, гуманітарні штаби, транзитні центри, а також шкільні й культурні простори, які інколи трансформуються у місця тимчасового прихистку. Саме тут перетинаються компетенції: поліція забезпечує порядок і безпеку, ДСНС відповідає за вимоги цивільного захисту та пожежної безпеки, медики – за первинний огляд і маршрутизацію, а органи влади – за рішення щодо розміщення, виплат, постачання та обліку потреб.

Показовим є те, що уряд ще в березні 2022 року закріпив окремий порядок щодо надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану (постанова № 220), тобто визнав гуманітарну політику як окремий об'єкт управління зі своїми фінансовими механізмами. Разом з рішеннями щодо евакуації (постанова № 841) це створило правовий «коридор», у межах якого місцеві органи влади можуть діяти швидко й легітимно, не виходячи за межі повноважень [28].

Таким чином, діяльність органів влади України щодо подолання гуманітарних проблем населення в умовах повномасштабної війни сформувала фактично нову модель публічного управління, де гуманітарна політика є не «додатком» до безпеки, а її складовою, орієнтованою на збереження життя і стійкості громад.

Нормативно-правова база (воєнний стан, цивільний захист, евакуація, гуманітарна допомога, екстрена медицина) забезпечила легітимність швидких рішень і стала основою для міжвідомчої координації, без якої неможливо синхронізувати ресурси та відповідальність. Практичний гуманітарний ефект державної політики найбільш концентровано проявляється в роботі ДСНС, поліції та медиків: ДСНС поєднує рятування, протимінну діяльність і

психологічну підтримку (зокрема, у відкритих зведеннях фіксуються сотні тисяч знешкоджених вибухонебезпечних предметів і сотні тисяч людей, які отримали психологічну допомогу), поліція забезпечує безпечну евакуацію і порядок (у тому числі через спеціальні групи «Білий янгол», які евакуювали десятки тисяч людей), а медична система адаптувала протоколи та фінансові механізми для роботи під обстрілами й масових надходжень постраждалих.

Найбільшими управлінськими викликами залишаються сталість ресурсів (кадри, техніка, паливо, захист персоналу), безперервність сервісів у прифронтових громадах, мінна небезпека як довгострокова гуманітарна загроза та підтримка психічного здоров'я населення; водночас найсильнішими сторонами українського підходу є міжвідомча взаємодія, гнучкість процедур у воєнному режимі та здатність поєднувати державні механізми з волонтерськими й міжнародними ресурсами під спільні цілі, визначені як захист життя, евакуація, базові потреби та відновлення людської гідності.

1.2 Проблематика гуманітарного реагування у фокусі наукових досліджень

Гуманітарне реагування як предмет наукових досліджень формується на перетині кількох великих інтелектуальних і нормативних традицій: міжнародного права (передусім міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини), режимів міжнародної співпраці у надзвичайних ситуаціях і катастрофах (disaster response law/IDRL), а також гуманітаристики як міждисциплінарного напрямку (humanitarian studies), що аналізує інституції, етику, політичну економію допомоги, механізми координації та практики «на місцях» [48].

У сучасній літературі під «гуманітарним реагуванням» зазвичай розуміють організовану, принципову (principled) та переважно невідкладну діяльність державних і недержавних акторів, спрямовану на порятунок життя, полегшення страждань і забезпечення базових умов гідного існування людей, які

постраждали від збройного конфлікту, природної чи техногенної катастрофи або комплексної кризи.

Водночас наукова дискусія підкреслює: «реагування» ширше за «гуманітарну допомогу» як передачу матеріальних ресурсів; воно охоплює також захист (protection), медичні та психосоціальні послуги, відновлення критичних життєзабезпечувальних сервісів (вода/санітарія, енергетична «зимова» підтримка), координацію, оцінювання потреб, моніторинг, взаємодію з органами влади, переговори щодо доступу, а також механізми підзвітності й запобігання шкоді. В міжнародно-правовій площині ключовим є питання: які саме норми дозволяють, вимагають або обмежують гуманітарні дії; хто має право ініціювати допомогу; що означає згода держави; як поєднати суверенітет і принципи гуманності; де проходить межа між гуманітарною діяльністю та політичним/військовим втручанням.

Нормативний «каркас» сучасного розуміння гуманітарного реагування у глобальному управлінні часто пов'язують із резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 46/182 (1991), яка кодифікувала базові керівні принципи міжнародної гуманітарної допомоги та підкреслила, що надання допомоги має здійснюватися відповідно до принципів гуманності, нейтральності та неупередженості, а також із повагою до суверенітету та територіальної цілісності держав [2].

У наукових роботах саме ця резолюція часто використовується як «точка збірки» (reference point) для визначення гуманітарного реагування як особливого виду міжнародної діяльності, відмінного від політичних або силових інструментів, а також як підстава для аналізу напруги між двома наборами цінностей: з одного боку — людська гідність і порятунок життя, з іншого — верховенство державного суверенітету та принцип невтручання.

Європейська гуманітарна політика також прямо спирається на ці принципи і розвиває їх у власних настановах, розглядаючи їх як універсальні «правила гри» для гуманітарних акторів. У дослідженнях важливим є й те, що принципи в реальному реагуванні перетворюються на інструмент переговорів, відбору партнерів, процедур «належної перевірки», дизайну програм та гарантій

недискримінації, а отже – стають не лише етичними деклараціями, а й технологією управління ризиками.

Якщо резолюція 46/182 радше належить до «м'якого права» (soft law) глобального гуманітарного управління, то міжнародне гуманітарне право (МГП) задає зобов'язальний режим поведінки сторін конфлікту й визначає юридичні рамки гуманітарного доступу, захисту цивільних, дозволеності та умов проведення операцій з надання допомоги. У класичному МГП (Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року) закріплено ідею, що гуманітарні дії мають здійснюватися не довільно, а в юридично визначеному полі: у ситуаціях, коли цивільне населення не забезпечене необхідними припасами, передбачаються (і за певних умов мають бути дозволені) гуманітарні та медичні постачання, а сторони конфлікту зобов'язані не перешкоджати неупередженій допомозі та сприяти їй за наявності потреб [22].

Сучасні огляди правил доступу в МГП додатково наголошують, що «згода» на гуманітарні операції не може бути довільно відмовлена, якщо базові потреби населення не задоволені, а також що заборона голоду як методу ведення війни логічно поєднана з обов'язком забезпечити проходження життєво необхідних вантажів. Для науковців тут виникає низка вузлових тем [35]:

- 1) співвідношення суверенної згоди і заборони «довільної відмови»;
- 2) критерії «неупередженості» та «гуманітарного характеру» (коли допомога не перетворюється на підтримку військових зусиль);
- 3) правовий режим блокад, облоги, окупації;
- 4) правовий статус гуманітарних працівників і відповідальність за перешкоджання допомозі;
- 5) межі криміналізації «допомоги ворогу» та забезпечення гуманітарного простору.

Окремий вимір становить доктринальна дискусія про «право на гуманітарну допомогу» - чи існує воно як індивідуальне право людини (і, ширше, як солідарне право третього покоління), чи радше як похідна конструкція від права на життя, заборони нелюдського поводження, права на достатній життєвий

рівень, мінімальних гарантій МГП тощо. В українській юридичній науці одним із найвиразніших прикладів саме такого підходу є стаття М. М. Антонович «Право на гуманітарну допомогу під час збройного конфлікту і відповідальність за його порушення згідно з міжнародним правом», де предметно обговорюються природа цього права і механізми відповідальності за його порушення [3].

Для дослідницького поля важливе й те, що концепція «права на допомогу» неминуче відкриває питання про суб'єктів забезпечення: що можуть і повинні робити держава, міжнародні організації, гуманітарні агенції; які інструменти доступні у разі відмови; де проходить межа між «гуманітарним примусом» та незаконним втручанням. У світовій доктрині цей сюжет розвивають, зокрема, автори, які аналізують можливість «кристалізації» загального права на гуманітарну допомогу (наприклад, Dug Cubie у працях про міжнародно-правові основи гуманітарної допомоги та «*acquis humanitaire*»), а також фахівці, що поєднують МГП і право прав людини в проблематиці гуманітарного доступу (Emanuela-Chiara Gillard, Marco Sassòli, Andrew Clapham та ін.) [37].

Науковий обіг поняття «гуманітарне реагування» також тісно пов'язаний із правом міжнародного реагування на катастрофи та надзвичайні ситуації поза збройним конфліктом. Тут важливим джерелом стала ініціатива IFRC щодо International Disaster Response Laws, Rules and Principles (IDRL), яка досліджує, як національне законодавство і міжнародні стандарти мають забезпечувати швидкий ввіз допомоги, митні та податкові пільги, правовий статус іноземних команд, координацію та мінімізацію бюрократичних бар'єрів – без руйнування державного контролю та безпекових процедур [24].

Для України, яка одночасно переживає збройний конфлікт і множинні техногенні/інфраструктурні кризи, цей «подвійний режим» (МГП + disaster law) має не лише теоретичне, а й прикладне значення: багато гуманітарних операцій у тилкових регіонах мають риси реагування на катастрофи, тоді як у прифронтових районах домінують правила МГП щодо доступу, безпеки й захисту цивільних [24].

Український корпус досліджень гуманітарного реагування помітно активізувався після 2014 року і особливо після 24 лютого 2022 року, коли гуманітарна система стала одним із ключових інструментів підтримки населення, а правові режими ввезення, розподілу і контролю допомоги – предметом суспільної уваги. Важливий внесок у розуміння гуманітарного реагування як системи інструментів, механізмів і моделей міжнародної гуманітарної архітектури зроблено в роботах, що описують і порівнюють «категоріальний апарат» міжнародної гуманітарної системи з українськими підходами.

Показовим є дослідження Оксани Хмелевської (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України) «Гуманітарна діяльність в умовах війни в Україні» (2023), де гуманітарне реагування аналізується на міжнародному й національному рівнях, розглядаються інструменти координації, фінансування потреб, системні виклики та оперативні проблеми після початку повномасштабного вторгнення; у тексті наведено, зокрема, оцінку масштабів потреб у 2022 році (17,7 млн осіб потребували гуманітарної допомоги) як контекст для оцінки ефективності реагування [31].

Для освітян, правознавців і управлінців цінність таких робіт у тому, що вони показують гуманітарне реагування не як набір разових акцій, а як управлінсько-правову «екосистему» з правилами доступу, процедурами оцінки потреб, кластерною координацією, звітністю та фінансовою прозорістю.

Правнича українська література, своєю чергою, часто концентрується на трьох групах питань. Перша – міжнародно-правові зобов’язання та гарантії: право на гуманітарну допомогу, відповідальність за перешкоджання, стандарти захисту цивільних, інтерпретація Женевських норм у сучасних конфліктах (саме тут, окрім М. М. Антонович, доречно згадати й ширший пласт українських міжнародників і гуманітаристів права, чий підручники та наукові праці формували методологію аналізу МГП в Україні: В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; дослідницькі й освітні практики розвивають також Т. Л. Сироїд та інші автори, пов’язані з харківською школою міжнародного права) [24].

Друга – національно-правова інфраструктура гуманітарної допомоги: режими визнання вантажів гуманітарними, роль державних органів у координації, правовий статус донорів і отримувачів, механізми контролю, запобігання зловживанням і корупційним ризикам. У цьому блоці з’являються праці, що вивчають міжнародні засади протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги та пов’язують гуманітарну проблематику з правами людини й національною безпекою; наприклад, Н. М. Шаповалова у дослідженні про міжнародні принципи протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги прямо підкреслює похідність «права на гуманітарну допомогу» від базових прав людини та розглядає правові й політичні механізми захисту в умовах конфліктів [46].

Третя – інституційно-управлінський вимір реагування: ефективність координації, «кластерний підхід», взаємодія держави й міжнародних агентств, стандарти якості та підзвітності, а також локалізація (посилення ролі національних і місцевих акторів). У цій площині працюють автори з економіки, соціальної політики, публічного управління й права; у наукових текстах останніх років зустрічається аналіз кластерів, їхніх прогалин і наслідків для населення, що фактично зближує правову тематику з управлінськими дослідженнями гуманітарних систем.

Важливо, що гуманітарне реагування як предмет науки не зводиться до опису «що робили організації». Після 2022 року український дослідницький порядок денний дедалі частіше формулюється як набір «складних» проблем:

- як правомірно забезпечити доступ до допомоги в умовах активних бойових дій;
- як збалансувати безпекові обмеження та принцип швидкості допомоги;
- як уникнути політизації й дискримінації, коли суспільство травмоване, а ресурси обмежені;
- як гарантувати підзвітність і недопущення зловживань без створення паралізуючих бюрократичних бар’єрів;

– як поєднати гуманітарні програми з відновленням і соціальною політикою («humanitarian-development-peace nexus»), не втративши принциповості допомоги.

Окремим, майже самостійним науковим блоком стала тема гуманітарного доступу і гуманітарних переговорів: тут перетинаються МГП (обов'язки сторін конфлікту, режим окупації, заборона голодування як методу війни) і практики переговорів, медіації та цивільно-військової координації. Сучасні аналітичні огляди на основі МГП підкреслюють, що «доступ» означає і здатність організацій дістатися до постраждалих, і здатність самих постраждалих отримати допомогу, а юридичною підставою для цього є норми Женевських конвенцій, протоколів і звичаєвого МГП, які вимагають дозволяти та полегшувати неупереджені гуманітарні операції [19].

У зарубіжній науковій традиції умовно можна виділити три великі «шари» авторів і підходів, які корисні українській аудиторії.

Перший – класична школа МГП і доктрина захисту: це автори, які систематизують норми Женевського права, звичаєве МГП, коментарі та практику його застосування: Jean Pictet (класичні коментарі ICRC до Женевських конвенцій), Jean-Marie Henckaerts і Louise Doswald-Beck (звичаєве МГП), Marco Sassòli (сучасні курси й монографії з МГП), Andrew Clapham (взаємодія прав людини та МГП), Emanuela-Chiara Gillard (гуманітарний доступ, захист гуманітарного простору), Theodor Meron та інші [1].

Другий – гуманітаристика і критичні студії гуманітаризму: Michael Barnett (історія та політика гуманітаризму), Thomas G. Weiss і Larry Minear (інституції та реформи гуманітарної системи), Hugo Slim (етика, принципи та моральні дилеми гуманітарної діяльності), Fiona Terry (дилеми нейтральності та «шкоди», яку може спричиняти допомога), David Rieff (критика гуманітарної індустрії), Larissa Fast (ризики та безпека гуманітарних працівників) [1].

Третій – правове реагування на катастрофи та управління ризиками: дослідники та практики, які пишуть у межах IDRL, правових режимів міжнародної допомоги при катастрофах, стандартизації процедур і прискорення

транскордонної логістики; тут ключовими є напрацювання IFRC і пов'язаних наукових авторів, а також дослідження «гібридних криз», де конфлікт поєднується з інфраструктурними колапсами.

Для українського наукового і практичного середовища характерно, що гуманітарне реагування вивчається не тільки в «чистій» юридичній площині, а як явище, що потребує інтегрованого аналізу: міжнародно-правові норми задають кордони дозволеного і належного, але реальна ефективність залежить від інституційної спроможності, організаційних моделей і довіри.

Саме тому в українських роботах поруч із правом дедалі частіше з'являються категорії «міжнародна гуманітарна система», «координація», «кластери», «дашборди/дані», «потреби й покриття», «локалізація», «комунікація з громадами», «AAP/CEA», «PSEA», а науковий інтерес рухається від питання «чи дозволено?» до питання «як зробити правомірно й ефективно одночасно?». Показово, що міжнародні аналітичні платформи реагування по Україні у 2025 році фіксують як масштаби потреб, так і напругу ресурсів: в одному з ключових документів ООН щодо репріоритизації українського плану гуманітарних потреб зазначено, що у 2025 році гуманітарної допомоги потребуватимуть близько 12,7 млн людей (приблизно «кожен третій»), а найбільш гострі потреби концентруються в зонах, наближених до бойових дій та серед найбільш уразливих груп [32].

Для дослідника міжнародного права ці цифри важливі не як «статистика заради статистики», а як емпіричний ґрунт для оцінки того, чи відповідає наявний правовий та інституційний механізм масштабу потреб, і які юридичні й управлінські рішення мінімізують ризик дискримінації та «виключення» вразливих груп.

Окремої уваги потребує проблематика криміналізації та запобігання зловживанням гуманітарною допомогою. У воєнний час гуманітарні потоки стають значним економічним ресурсом, а отже – і мішенню для шахрайства, політичного контролю, «приватизації» допомоги або маніпуляцій із доступом. Українські дослідження на цій ділянці поєднують міжнародні стандарти,

антикорупційні підходи й кримінально-правові інструменти; зокрема, у згаданій роботі Н. М. Шаповалової проблема незаконного використання гуманітарної допомоги розглядається крізь призму міжнародно-правових засад і зв'язку з основоположними правами, що знову повертає дискусію до питання: гуманітарна допомога – не «благодійний бонус», а елемент забезпечення базових прав і мінімальних стандартів людської безпеки [22].

У ширшому плані ця лінія досліджень формує важливу для державних службовців і активістів практичну рамку: надмірна «каральність» і бюрократизація можуть зірвати швидкість реагування, але відсутність правил і контролю руйнує довіру й справедливість розподілу, а отже – підточує сам гуманітарний принцип неупередженості.

Нарешті, гуманітарне реагування як предмет науки дедалі більше пов'язується з питанням легітимності та етики: чи може гуманітарна діяльність бути «поза політикою» у конфлікті; як нейтральність співвідноситься з документуванням порушень і адвокацією; чи сумісні «військові» логістичні канали з гуманітарними принципами; як не допустити стирання межі між гуманітарною допомогою і підтримкою воюючої сторони; як захищати дані отримувачів допомоги; як забезпечити участь громад і зворотний зв'язок; як гуманітарні програми повинні враховувати гендерні ризики, інвалідність, вік, статус переміщення. Саме в цих площинах зустрічаються правознавці, фахівці з міжнародних відносин, демографи, соціальні політики та практики гуманітарних організацій – і саме тому гуманітарне реагування стало одним із найбільш «зшивних» (інтегративних) об'єктів сучасних досліджень.

Отже, узагальнюючи, гуманітарне реагування як предмет наукових досліджень можна описати як поле, де поєднуються нормативні зобов'язання МГП і міжнародного права прав людини, інституційні механізми глобальної гуманітарної системи та управлінські технології швидкого реагування; у цьому полі ключовими залишаються принципи гуманності, нейтральності й неупередженості, закріплені в міжнародних документах і політиках, та юридичні норми доступу й захисту цивільних.

Для української науки особливо продуктивними є підходи, що поєднують правову доктрину «права на гуманітарну допомогу» з аналізом реальних механізмів гуманітарної системи та емпіричних даних, адже саме така інтеграція дозволяє перейти від абстрактних норм до оцінки дієвості реагування і пропозицій реформ.

Подальший розвиток досліджень в Україні, з огляду на війну і тривалі гуманітарні потреби, логічно концентруватиметься на уточненні меж суверенної згоди і заборони довільної відмови в доступі; на правових моделях координації та прозорості гуманітарних потоків; на відповідальності за перешкоджання допомозі й використання голоду як методу війни; на стандартах підзвітності, запобіганні зловживанням та одночасному збереженні швидкості реагування; а також на узгодженні гуманітарних програм із відновленням і соціальною політикою без втрати принципівості.

РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

2.1 Діяльність громадських організацій та волонтерських спільнот щодо подолання гуманітарних проблем населення в умовах повномасштабної війни

Повномасштабна війна перетворила гуманітарні потреби населення України на тривалий, багатовимірний виклик, у якому щоденні обстріли, руйнування житла й енергетичної інфраструктури, хвилі евакуацій та внутрішнього переміщення, збідніння домогосподарств і дефіцит базових послуг накладаються одне на одне та взаємно посилюються. На цьому тлі громадські організації, волонтерські спільноти й благодійні фонди (саме українські – створені українцями та діючі в українському контексті) стали не «додатком» до державної політики, а фактичним другим контуром стійкості, який забезпечує швидкість, гнучкість, локальне знання та довіру громад.

Масштаб потреб залишається вкрай високим: у 2025 році в гуманітарній допомозі та захисті, за оцінками гуманітарного планування, потребують мільйони людей, а окремі програми реагування охоплюють значні масиви постраждалого населення. У матеріалах про оперативне реагування в Україні фіксується, що йдеться про 12,7 млн людей, які потребують гуманітарної допомоги та захисту, і про пріоритизацію допомоги для 4,8 млн осіб у межах переглянутих планів, що відображає не «пік», а радше нову норму затяжної кризи [29].

В цих умовах громадянське суспільство стало інфраструктурою гуманітарного реагування, яка працює в трьох ключових режимах: надзвичайне реагування на обстріли та локальні катастрофи; підтримка ВПО та прифронтових громад (продовольство, непродовольчі товари, тимчасове житло, гігієна, обігрів, транспорт); відновлення мінімальної життєздатності домогосподарств (ремонти

«до зими», відбудова, юридичний супровід компенсацій, психосоціальна підтримка).

Показово, що навіть у соціологічних вимірах благодійність залишається масовою поведінкою, хоча суспільне відчуття її «масовості» трансформувалося з емоційної мобілізації 2022 року у більш рутинну системність: у дослідженні сектору благодійності українці оцінюють поширеність благодійності приблизно на 6,7 бала з 10, а потребу/важливість благодійності – на високих значеннях (порядку 8,7 бала з 10), що одночасно підкреслює і втому ресурсів, і зрілість практик взаємодопомоги [12].

Гуманітарне реагування українських організацій у війні має характерні ознаки, які варто розуміти управлінцям і освітянам, що працюють з громадами.

По-перше, це надзвичайна швидкість запуску й масштабування: волонтерські штаби та фонди будували логістику «з нуля» за дні, перетворюючи приватні склади, навчальні заклади, будинки культури, спортивні зали та комунальні приміщення на хаби прийому й видачі допомоги; паралельно запускалися гарячі лінії, електронні реєстри потреб, адресна доставка «останньої милі», а також евакуаційні маршрути з прифронтових територій.

По-друге, це комбінація централізованих ресурсів і локальних мереж: великі фонди «тягнуть» закупівлі й фінансування, а локальні ініціативи забезпечують доступ до людей, верифікацію вразливості, роз'яснення, супровід та контроль справедливості розподілу.

По-третє, це спеціалізація – від широких програм (харчі/гігієна/обігрів) до вузьких напрямів (евакуація маломобільних, паліатив, дитяча онкологія, юридична допомога ВПО, тимчасові притулки для літніх людей, ремонти житла після прильотів).

По-четверте, це високий рівень суспільної уваги до прозорості: дослідження сектору фіксує, що українці стають вибагливішими до публічності та ефективності, а «довіра» зміщується від абстрактних заяв до зрозумілих результатів і регулярної звітності.

Саме тому гуманітарні організації, які спромоглися поєднати масштаб із чіткою підзвітністю (публічні звіти, конкретні метрики, фото- і відеофіксація, незалежні аудити, прозорі процедури закупівель), утримують довіру та здатність мобілізувати ресурси навіть у фазі «втоми від війни».

Найвидиміший пласт гуманітарного реагування – це забезпечення людей базовими ресурсами виживання: продуктовими наборами, водою, засобами гігієни, теплими речами, ковдрами, генераторами, обігрівачами, а також підтримкою тимчасового розміщення. Один із найбільш масштабних українських прикладів – багаторічна гуманітарна програма, що включає продовольчу допомогу у прифронтових населених пунктах та уздовж лінії зіткнення, із розгалуженою моделлю мобільної й стаціонарної видачі.

У відкритих описах програми фіксується доставка допомоги у десятки населених пунктів прифронтової зони та вимірювані результати у мільйонах виданих продуктивних наборів; зокрема, вказується показник понад 12,3 мільйона продуктивних наборів за час роботи відповідного гуманітарного штабу та заявлена оцінка врятованих життів понад мільйон людей, що демонструє, як великий фонд може функціонувати як «паралельний ланцюг постачання» для громад, куди державна логістика або комерційні мережі дістаються нерегулярно чи із затримками [39].

Важливо, що такі програми під час повномасштабної війни не обмежуються «їжею», а включають медичні набори, гігієну, водоочищення та психологічну допомогу, тобто працюють за логікою комплексної підтримки домогосподарства в кризі. Для органів влади й освітян тут принциповим є механізм адресності: більшість великих програм змушені балансувати між швидкістю (щоб видати «тут і зараз») і справедливістю (щоб не допустити повторних отримань, маніпуляцій статусом, «накруток» списків), тому зростає роль прозорих критеріїв вразливості та співпраці з соціальними службами, старостами, адміністраціями прихистків, керівниками закладів освіти й медицини, які можуть підтвердити реальну потребу сімей.

Другий критично важливий вимір гуманітарного реагування – евакуація та підтримка переміщених осіб, особливо з прифронтових територій, де рішення «їхати чи залишатися» інколи ухвалюється за години. Тут українські волонтерські спільноти та спеціалізовані фонди сформували евакуаційну екосистему: гарячі лінії, координаційні диспетчерські, транспортні колони, супровід маломобільних людей, перевезення сімей з дітьми, а також первинна допомога в транзитних пунктах.

Показовий кейс – робота благодійного фонду «Схід SOS», який поєднує евакуацію, гуманітарну підтримку та адвокацію прав постраждалих. У публічних матеріалах про його діяльність наводяться вимірювані масштаби евакуації (понад 15 тисяч евакуйованих із небезпечних територій) та результати з організації розселення й супроводу (тисячі людей, які отримали тимчасовий дах над головою або підтримку під час переміщення).

Паралельно з евакуацією працюють хаби допомоги ВПО, що діють як «єдине вікно»: люди отримують продуктові та гігієнічні набори, консультації, інколи – первинні медичні/психологічні послуги, допомогу із працевлаштуванням або перенаправлення до соціальних програм. У цьому сегменті помітний приклад мережевої моделі «СпівДія хаб», коли в конкретних містах (зокрема у Дніпрі) створювалися спеціальні хаби для підтримки людей, які прибували з найбільш постраждалих областей; повідомлялося про десятки тисяч звернень сімей по гуманітарні набори, що демонструє як обсяг потреб, так і довіру до «хабового» формату як найзручнішого для людини в стресі [6].

Для управлінців це важливо з точки зору інтеграції: гуманітарний хаб часто першим «перехоплює» людину на маршруті, але далі має спрацювати система громади – реєстрація, доступ до освіти й медицини, місця в садочку/школі, соціальні послуги, житлова підтримка. Там, де громада й волонтери працюють як один ланцюг, зменшується хаос, черги, повторні звернення, а також зростає довіра до місцевої влади.

Третій напрям гуманітарного реагування, який у 2022–2025 роках став майже «окремою професією», - екстрене реагування після обстрілів і швидкі

ремонти житла, необхідні для того, щоб домогосподарство могло проживати в пошкодженій квартирі чи будинку, не наражаючись на додаткові ризики. У багатьох містах і громадах України сформувалися волонтерські ремонтні бригади та ініціативи консервації житла (плівка, OSB-плити, тимчасове закриття вікон, ремонт покрівель, відновлення дверей), а також більш масштабні команди відновлення приватних домівок.

Яскравий приклад – громадська організація «Добробат», яка позиціонує себе як добровольчий будівельний батальйон та зосереджується на відбудові й відновленні цивільної інфраструктури та домогосподарств; у публічних даних організації фіксується суттєвий обсяг виконаних відновлювальних робіт – тисячі відновлених/відремонтованих об'єктів, що підкреслює: волонтерство у війні – це не лише «збір і видача», а й фізична праця відновлення базових умов життя [8].

Паралельно з цим українські організації працюють у зв'язці з юридичним супроводом: після «тимчасового ремонту» людям потрібно оформлювати документи, фіксувати пошкодження, подаватися на компенсацію, відновлювати втрачені папери, а для найбільш вразливих – отримувати правову та соціальну підтримку безкоштовно. Саме тут критичною стає діяльність правозахисних і гуманітарних фондів, які формують консультаційні команди в громадах, працюють у транзитних пунктах, допомагають із заявами та скаргами, навчають місцевих соціальних працівників і старостинські округи алгоритмам підтримки постраждалих.

Окремий (і часто недооцінений) сегмент гуманітарного реагування – медико-гуманітарні програми та підтримка людей з важкими захворюваннями, для яких війна означає перервані протоколи лікування, дефіцит ліків, неможливість безпечного доїзду до спеціалізованої лікарні, психологічну травму та зростання витрат сім'ї.

У цьому контексті український фонд «Таблеточки», який допомагає дітям з онкологічними та гематологічними хворобами, демонструє, як спеціалізована благодійність стає частиною гуманітарного реагування: у відкритих матеріалах звітності зазначається, що тільки через програму адресної допомоги ліками у

2023 році пройшло 592 дитини (що також характеризується як суттєве зростання порівняно з попереднім роком), а в контексті воєнних переміщень фіксуються масштаби евакуаційної підтримки сімей з дітьми, які потребують лікування, у межах спеціальних ініціатив.

Значущість цього кейсу для освітян і влади подвійна: з одного боку, це про порятунок життя конкретної дитини; з іншого – про те, що громада, школа, соціальні служби й медзаклади мають навчитися діяти як «маршрут підтримки» сім'ї, де благодійний фонд закриває частину медичних витрат і логістики, а громада забезпечує соціальні послуги, навчання, інклюзію та психологічний супровід. Саме тому гуманітарне реагування українських організацій у медичній сфері дедалі більше рухається від «закупівель» до комплексних програм: психологічна підтримка сімей, навчання медиків, допомога лікарям обладнанням, підтримка паліативних напрямів, а також координація евакуації пацієнтів із небезпечних територій.

Практика показує, що ефективність гуманітарного реагування в Україні під час війни визначається не лише кількістю вантажів або зібраних коштів, а якістю взаємодії трьох суб'єктів – громадських організацій/фондів, органів влади та місцевих громад як носіїв довіри [27]. Українські організації дедалі частіше працюють у форматі партнерств, де влада забезпечує доступ до інфраструктури (приміщення для хабів, транспортні коридори, координацію з комунальними службами, безпекові рішення), а громадський сектор забезпечує швидку мобілізацію ресурсів, гнучку логістику, волонтерський людський капітал і прямий контакт із постраждалими.

У цьому ж контексті важлива й нормативна рамка, що дозволяє гуманітарному реагуванню бути законним і підзвітним: в Україні діє законодавство про благодійну діяльність і благодійні організації, про волонтерську діяльність, а також правові механізми визнання й обліку гуманітарної допомоги; на практиці це означає необхідність реєстрації організацій, належного фінансового обліку, прозорих закупівель, захисту

персональних даних отримувачів, а також процедур запобігання конфлікту інтересів і нецільовому використанню ресурсів.

Паралельно з цим українські організації вибудовують «стандарти довіри» через звітність і незалежні перевірки, що стає критично важливим на тлі суспільної вимогливості до прозорості та ефективності благодійності. Водночас виклики залишаються системними:

- безпекові ризики для волонтерів і евакуаційних екіпажів;
- «втома донорів» і падіння регулярних пожертв; нерівномірність доступу до допомоги між великими містами та віддаленими громадами;
- конкуренція за ресурси між ініціативами;
- потреба в професіоналізації волонтерського менеджменту (навчання, страхування, психологічна підтримка самих волонтерів);
- ризики дублювання допомоги або «виключення» невидимих категорій (самотні літні люди, сім'ї без цифрового доступу, люди з інвалідністю, ромські громади, жителі малих сіл) [16].

Саме тут для освітян і працівників органів влади відкривається практичне поле дії: школа як гуманітарний навігатор для сімей; соціальні служби як верифікатор потреб; громада як платформа координації, де не «конкурують склади», а узгоджують маршрути допомоги.

Важливо розуміти й «психологію гуманітарного реагування» на рівні держави та громад: люди в кризі часто не звертаються по допомогу навіть тоді, коли об'єктивно її потребують, через сором, невіру в справедливість розподілу, неінформованість або виснаження. Саме тому сучасні українські гуманітарні ініціативи дедалі більше інвестують у комунікацію та навігацію: гарячі лінії, прості інструкції, виїзні консультації, партнерство зі школами, старостинськими округами, лікарями первинки та центрами надання адміністративних послуг.

На рівні державної політики це має конвертуватися у підтримку спроможності громадського сектору: спрощення процедур доступу до інфраструктури для волонтерських хабів, прозорі механізми співфінансування соціальних послуг через конкурси та договори, підвищення якості обліку

гуманітарної допомоги, спільні протоколи роботи після обстрілів (хто і що робить у перші 24-72 години), а також систематичне навчання місцевих управлінців взаємодії з благодійними та громадськими організаціями [4].

Показовим є те, що в українських умовах гуманітарне реагування – це не лише «про виживання», а й про збереження людського капіталу: коли евакуація маломобільних організована швидко, коли сім'я ВПО отримує базовий набір і консультацію у хабі, коли вікна закриті вчасно до морозів, коли дитина з важкою хворобою не втрачає лікування, - це прямо зменшує майбутні витрати держави на медицину, соціальну підтримку, відновлення та безпеку.

Саме тому для працівників органів влади стратегічно правильно розглядати українські фонди та волонтерські спільноти як партнерів у спільній публічній політиці гуманітарної стійкості, а для освітян - як елемент захисту дитини та сім'ї в громаді, який має бути інтегрований у «маршрут допомоги» на локальному рівні.

Отже, по-перше, українські громадські організації, волонтерські спільноти й благодійні фонди в умовах повномасштабної війни фактично сформували стійку інфраструктуру гуманітарного реагування, здатну діяти швидко, масштабно та адресно, доповнюючи можливості держави й громад.

По-друге, ефективність реагування визначається не тільки обсягом ресурсів, а якістю координації з органами влади та локальними інституціями довіри (соціальні служби, старости, заклади освіти й охорони здоров'я), що зменшує дублювання та «випадіння» вразливих груп із підтримки.

По-третє, ключові гуманітарні практики українського сектору концентруються навколо трьох контурів: базове забезпечення (їжа/гігієна/обігрів), евакуація та підтримка ВПО (хаби, транзит, тимчасове розміщення), а також швидкі ремонти й відновлення мінімальних умов проживання, що прямо впливає на виживання домогосподарств у прифронтових і деокупованих громадах.

По-четверте, спеціалізовані українські фонди в медицині та соціальній підтримці демонструють, що гуманітарне реагування – це також безперервність

лікування, психологічна допомога, евакуація пацієнтів і підтримка сімей, тобто збереження людського капіталу як стратегічний результат.

По-п'яте, суспільний запит на прозорість і результативність зростає, а тому підзвітність, регулярна звітність та етичні стандарти роботи з отримувачами (включно із захистом персональних даних) стають не «бажаними», а необхідними умовами довіри та стійкості сектору.

По-шосте, для освітян і працівників органів влади практичним пріоритетом має стати інституціоналізація партнерства з українськими організаціями: спільні протоколи реагування після обстрілів, підтримка хабів, узгоджені маршрути перенаправлення сімей до соціальних послуг, навчання управлінців і шкільних команд, а також створення на рівні громад постійних координаційних майданчиків, які перетворюють гуманітарну допомогу з разових акцій на керований, справедливий і вимірюваний процес.

2.2 Взаємодія українських та міжнародних організацій в контексті гуманітарного реагування

Діяльність міжнародних урядових і громадських організацій, іноземних волонтерських спільнот та благодійних фондів в Україні у 2022-2025 рр. стала одним із ключових чинників збереження життєзабезпечення населення в умовах повномасштабної війни, особливо в прифронтових областях, де руйнування інфраструктури, повторні обстріли та складний доступ постійно «перезавантажують» гуманітарні потреби. Масштаб виклику залишається надзвичайним: у 2025 році гуманітарні структури оцінювали кількість людей, що потребують допомоги, у 12,7 млн, при цьому наголошуючи, що «менша цифра» порівняно з 2024 роком не означає полегшення ситуації, адже глибина та складність потреб зростають через енергетичні удари, виснаження домогосподарств, руйнацію систем водо- і тепlopостачання та хронічні ризики для цивільних у зоні активних бойових дій [44].

У 2024 році гуманітарна екосистема в Україні охоплювала сотні виконавців: за даними координаційних матеріалів, понад 660 гуманітарних організацій надавали допомогу, а загальне охоплення складало 8,4 млн людей упродовж року [15]. У 2025 році, попри обмеження доступу і періодичні перегляди пріоритетів, партнери продовжили роботу у форматі «постійної готовності», і, наприклад, станом на кінець червня 2025 року було задекларовано охоплення 3,6 млн людей щонайменше одним видом підтримки. Ці цифри не вичерпують реальної потреби, але демонструють, що гуманітарна відповідь стала системною частиною управління кризою, а не сукупністю разових акцій.

Архітектура міжнародного гуманітарного реагування в Україні поєднує урядові інструменти донорів (ЄС, держави «Групи семи» та інші партнери), багатосторонні механізми ООН і міжнародних фінансово-координаційних структур, а також мережу міжнародних неурядових організацій (INGO) і благодійних фондів, які працюють через місцеві партнерства, контракти з постачальниками та пряме надання послуг. Координаційним «каркасом» виступає система кластерів (продовольча безпека, WASH, здоров'я, Shelter/NFI, захист, освіта тощо), що дозволяє уникати дублювання, узгоджувати стандарти (наприклад, мінімальні набори непродовольчих товарів, критерії вразливості для грошової допомоги, протоколи перенаправлення постраждалих) та планувати інтервенції у «вікнах доступу» до прифронтових громад [2].

Саме в прифронтових областях – Харківській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській, Сумській, частково Дніпропетровській і Чернігівській – гуманітарне реагування має найбільш прикладний характер: це ремонт дахів і вікон після ударів, доставка води й реагентів для водоканалів, підтримка пунктів транзиту/евакуації, мобільні медичні бригади, забезпечення генераторами, грошова допомога для оплати твердого палива та ліків, харчові набори й гарячі обіди для населення, що залишається під обстрілами.

Додатковим виміром стала інтеграція елементів раннього відновлення: від відновлення мереж і критичної інфраструктури до протимінної діяльності й «енергетичної стійкості», що зменшує гуманітарну залежність громад у

середньостроковій перспективі. У 2024 році система ООН в Україні окремо підкреслювала результати, пов'язані з відновленням інфраструктури (вода/енергія/транспорт) та охопленням населення життєво важливою підтримкою, а також із мінною безпекою та соціальним захистом.

Провідним напрямом реагування в прифронтових областях залишається продовольча безпека та підтримка засобів до існування, оскільки війна одночасно зменшила фізичний доступ до продуктів (логістика, небезпека пересування, руйнування магазинів/складів), підірвала доходи (втрата роботи, зупинка бізнесу, зниження врожаїв у замінованих районах) і підвищила витрати домогосподарств (ліки, опалення, ремонт). Всесвітня продовольча програма (WFP) та її міжнародні партнери використовують комбіновану модель: харчові набори й готове харчування там, де ринки «не працюють» або доступ небезпечний; грошову/ваучерну підтримку там, де ринки збережені, але люди не мають коштів [39].

Показовою є комунікація WFP на третю річницю повномасштабної війни: організація заявляла, що продовжує надавати продовольчу і грошову допомогу майже 1,5 млн українців щомісяця, переважно в прифронтових регіонах, водночас фіксуючи високу частку домогосподарств із гострими проявами продовольчої незахищеності, зокрема на Херсонщині та в Запорізькій і Донецькій областях [39].

У практиці реагування це означало, що в прифронтових містах і селах підтримка часто організовується «хвилями» після ескалацій: одразу після інтенсивних обстрілів – гаряче харчування, екстрені набори, вода; далі – стабілізаційні виплати, ремонт житла, поповнення запасів ліків; потім – відновлення малих виробництв, теплиць, дрібного фермерства (де це можливо). Окремий пласт «харчової» допомоги забезпечили іноземні благодійні фонди та волонтерські ініціативи, що спеціалізуються на швидкому приготуванні їжі й роботі з локальними кухнями.

Найвідоміший приклад – World Central Kitchen (WCK), яка з перших днів повномасштабного вторгнення вибудувала мережу «польових» і партнерських

кухонь та логістичних хабів і звітувала про понад 260 млн порцій/прийомів їжі, наданих у межах української відповіді за два роки роботи. У 2025 році WCK деталізувала інтенсивність роботи саме на Донеччині, повідомляючи, що з 2022 року надала там понад 37 млн порцій їжі, підкреслюючи роль харчування як «першої лінії» підтримки під час евакуацій, у транзитних пунктах та в громадах, що живуть під постійною загрозою [42].

Для прифронтових областей ця модель має управлінську цінність: вона швидко масштабується, використовує місцеві виробничі потужності (пекарні, їдальні, малі ферми), підтримує локальну економіку і водночас знижує напруження в громадах, де гуманітарна «пауза» навіть у кілька днів може призвести до зростання соціальних ризиків, паніки та небезпечних практик виживання.

Другим критичним блоком у прифронтових областях є вода, санітарія та гігієна (WASH) у зв'язці з енергетичною стійкістю. Руйнування насосних станцій, електропідстанцій, магістральних мереж і очисних споруд призводить до каскадних наслідків: відсутність води унеможливлює роботу лікарень і пунктів укриття, погіршує епідемічну ситуацію, збільшує захворюваність дітей, підвищує навантаження на жінок і людей похилого віку, які змушені переносити воду, а також посилює потребу в підвозі води й генераторах. У 2025 році планові документи гуманітарної відповіді прямо фіксували масштаб потреб: мільйони людей потребуватимуть послуг WASH, а ризики зростають через пошкодження інфраструктури та перебої електропостачання.

В практиці реагування ключовим актором у цій сфері стала UNICEF, яка поєднала підтримку водоканалів і громад (генератори, насоси, реагенти, ремонти) з адресною допомогою населенню (гігієнічні набори, вода, ємності, підвіз води, підтримка транзитних центрів). Наприклад, у одному з пізніх звітів 2025 року UNICEF вказувала, що забезпечувала гігієнічними й водними матеріалами переміщених і прифронтові громади на сході та півдні (зокрема Донецька, Харківська, Херсонська, Миколаївська, Одеська, Сумська області), із

охопленням 148 692 людей у межах відповідного місячного періоду, а також підтримувала транзитні центри в Харкові [34].

Окремо в матеріалах зимової відповіді 2024–2025 рр. UNICEF описувала практичні кейси «енергетичного підсилення» водної інфраструктури: забезпечення генераторами водоканалів у Миколаївській, Одеській та Херсонській областях для безперервності водопостачання й водовідведення, із конкретними оцінками кількості людей, для яких це зменшує ризик відключень.

Ці приклади демонструють важливий принцип сучасного гуманітарного управління: ефективніше «підживити» критичну систему (насосну станцію, водозабір, котельню), ніж нескінченно компенсувати її колапс підвозом води й наборами гігієни. Для прифронтових адміністрацій це означає, що гуманітарні партнери стають не лише «роздавачами допомоги», а співінвесторами в безперервність базових послуг, що прямо впливає на демографічну стійкість громад (готовність людей залишатися) та зменшує хвилі переміщення.

Третій напрям, що визначає відчуття безпеки населення в прифронтових областях, - екстрене житло, непродовольчі товари (NFI) та «зимізація» (winterization) [12]. Тут міжнародні структури працюють у режимі «післяударного ремонту» (тарпаулін, OSB/плівка, ремонтні набори, вікна/двері, покрівельні матеріали), у режимі сезонних ризиків (опалення, тверде паливо, теплий одяг, обігрівачі, додаткові грошові виплати на зиму), а також у режимі колективних центрів (місця компактного проживання) та транзитних пунктів. У секторальних оглядах Shelter/NFI зафіксовано, що станом до кінця 2024 року партнери сектору надали підтримку близько 2,3 млн унікальних осіб через мережу партнерів, що ілюструє системність підходу та масштаби пошкодження житлового фонду [12].

Окрему роль у цій сфері відіграє UNHCR, який поєднує екстрену допомогу матеріалами з програмами дрібного ремонту житла та грошовою підтримкою домогосподарств. UNHCR повідомляв, що з липня 2022 року запустив програму ремонту житла, яка надалі розширилася з Київщини на Чернігівщину й Сумщину

та інші регіони, і що сумарно було підтримано ремонт понад 40 000 домівок у 18 регіонах.

Для прифронтових областей важливим є також масштаб зимової грошової допомоги: у рамках зимової відповіді 2024-2025 UNHCR звітував про підтримку 258 345 вразливих людей грошовою допомогою, включно з тими, хто проживає близько до лінії фронту [42]. Додатково, в операційних оновленнях 2025 року зазначалося про сотні тисяч одиниць/наборів екстрених матеріалів для укриття й ремонту, що надавалися впродовж року постраждалим домогосподарствам, зокрема в контексті повторних ударів по житлових кварталах.

В цьому блоці помітна й роль міжнародних НУО, наприклад Norwegian Refugee Council (NRC), яка прямо позиціонує роботу в Україні як поєднання багатосекторних інструментів (грошова допомога, житлові ремонти, зимова допомога, підтримка оренди), а у власних фактшитах наводить кількісні показники охоплення грошовою допомогою для покриття базових потреб. Для управлінців на місцях ці програми мають прикладний ефект: по-перше, вони швидко «закривають контур» між ударом і поверненням мінімально прийнятних умов життя (вікна/дах/обігрів), по-друге, зменшують потребу в переміщенні людей у зимовий період, а отже – знижують навантаження на соціальну інфраструктуру відносно безпечніших регіонів.

Четвертий напрям – медична й психосоціальна допомога в прифронтових регіонах – став одним із найскладніших через системні удари по енергетиці, ризики для медперсоналу та логістичні обмеження, а також через те, що потреби населення змістилися від «першої допомоги» до довготривалого лікування хронічних хвороб, туберкульозу, ускладнень діабету, гіпертонії, травм війни, а також до психологічної підтримки та реабілітації. У цій сфері ключову роль відіграють Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO) та міжнародні медичні НУО.

В документах WHO щодо України для 2025 року акцентувалося, що підтримка охопила сотні медичних закладів, включно з високоризиковими областями, і що WHO залучалася до конвоїв міжвідомчої доставки гуманітарних

вантажів у важкодоступні райони; окремо зазначалися показники щодо кількості підтриманих закладів та конвоїв, що важливо саме для прифронтових регіонів, де «постачання» часто дорівнює «життю». Практично значущим кейсом є забезпечення екстреної медичної допомоги транспортом і обладнанням: у 2024 році WHO повідомляла про передачу Україні машин швидкої допомоги, а також наводила кумулятивну кількість переданих карет швидкої з початку повномасштабної війни, що підсилює евакуацію поранених і доступ населення до невідкладної допомоги, особливо на півдні та сході.

В сегменті «медичних НУО» вагомою є робота Médecins Sans Frontières (MSF), яка розвивала мобільні клініки, підтримувала лікарні в Херсоні та організовувала направлення пацієнтів і роботу вздовж всієї лінії фронту протяжністю понад 1000 км; MSF публічно описувала, що мобільні команди працюють із туберкульозом і хронічними захворюваннями серед людей похилого віку та вразливих груп, які нерідко живуть у підвалах/укриттях через обстріли [35].

Для прифронтових областей цінність таких мобільних моделей у тому, що вони «підвозять медицину» туди, де стаціонарна мережа частково зруйнована або перевантажена, і водночас зменшують небезпеку для пацієнтів, яким інакше довелося б долати десятки кілометрів під ризиком обстрілів. Паралельно працюють інші міжнародні медичні фонди й організації, що підтримують сотні закладів охорони здоров'я та надають обладнання й послуги в південних областях, зокрема в Миколаївській та Херсонській, підкреслюючи масштаби охоплення населення медичною допомогою від початку повномасштабної війни.

П'ятий блок – грошова допомога (cash assistance) як «універсальний інструмент» гуманітарного реагування – став особливо важливим у прифронтових областях через те, що потреби домогосподарств різноманітні й швидко змінюються: комусь потрібно купити ліки для хронічно хворих, комусь – оплатити евакуацію або ремонт, комусь – придбати тверде паливо чи одяг, а комусь – компенсувати втрату доходу після руйнування житла. Грошова допомога також дозволяє підтримати ринки там, де вони функціонують, і

зберегти гідність отримувачів, переводячи гуманітарну підтримку з «натуральної видачі» в індивідуальний вибір. UNHCR, наприклад, у своїх фактшитах звітував про охоплення мільйонів людей грошовою допомогою від початку повномасштабної війни, що демонструє масштаб саме «кеш-підходу» як системної відповіді.

Міжнародна організація з міграції (IOM) у 2024 році та далі розвивала cash-based interventions, і у профільних публікаціях зазначала, що в 2024 році досягала мільйонних показників охоплення грошовою/ваучерною допомогою, що важливо з огляду на значні обсяги внутрішнього переміщення та повторні хвилі евакуацій із прифронтових районів. На рівні конкретних прифронтових кейсів показовим є фокус IOM на оцінці потреб і постачанні непродовольчих товарів у прикордонних і прифронтових громадах, наприклад у Сумській області, де наголошувалося на дефіциті базових речей (постіль, обігрівачі, одяг, гігієна) та потребі швидких рішень для вразливих домогосподарств.

Міжнародні НУО, такі як NRC, поєднують грошову підтримку з іншими інструментами й наводять конкретні цифри охоплення cash assistance для покриття термінових базових потреб, що робить їх діяльність вимірюваною та зручною для координації з місцевими органами влади (порівняння списків, уникнення дублювання, перенаправлення вразливих). Для органів влади та освітян/активістів важливо розуміти, що «гроші» в гуманітарній відповіді – не просто фінансова операція: це спосіб швидко стабілізувати сім'ї, не розриваючи їхніх соціальних зв'язків, зменшити ризики негативних стратегій виживання (борги, небезпечна зайнятість, ігнорування лікування, перебування в непридатному житлі), а також зменшити тиск на соціальні служби у громадах, які й так працюють у надзвичайному режимі.

Шостий блок – захист цивільного населення, підтримка евакуацій/транзиту та мінна безпека – є «парасолькою», без якої навіть найкраща логістика з харчами чи ліками не дає повного ефекту. У прифронтових областях гуманітарні організації працюють із питаннями захисту дітей і сімей, протидії гендерно зумовленому насильству, підтримки людей з інвалідністю та людей похилого

віку, документування порушень прав людини, а також із забезпеченням доступу до базових послуг для тих, хто не може виїхати.

Паралельно зростає значення протимінної діяльності, адже забруднення вибухонебезпечними предметами унеможлиблює повернення, роботу агросектору, ремонт інфраструктури й безпечне пересування в громадах. У цьому сегменті працюють міжнародні оператори гуманітарного розмінування, серед яких найбільш відомим є The HALO Trust. HALO публічно описує свій масштаб в Україні як найбільший серед міжнародних операторів, підкреслюючи чисельність персоналу та системність робіт.

У конкретних кейсах для прифронтових областей важливі приклади «розмінування під відновлення»: у своєму оновленні 2025 року HALO наводила дані про очищення сотень акрів небезпечної землі у період з кінця 2024 до весни 2025 року, включно з сільськогосподарськими ділянками, що дозволяло відновлювати посівні роботи та зайнятість у громадах, зокрема на Херсонщині.

Для місцевого управління це означає, що гуманітарний ефект розмінування подвійний: це безпосередній захист життя і водночас економічний «перезапуск» територій, який зменшує гуманітарну залежність. Не менш важливою є й мінна просвіта (mine risk education) – донесення правил безпеки до дітей і дорослих, що стає частиною комунікаційної політики громад та шкільних середовищ; відповідні результати в Україні фіксувалися і в загальних звітах системи ООН щодо охоплення населення заходами мінної безпеки.

У межах «захисту» також діють міжнародні структури, пов'язані з міжнародним гуманітарним правом і захистом гідності постраждалих, зокрема ICRC, яка реалізує цільові інфраструктурні та матеріальні інтервенції для вразливих груп і установ у прифронтових регіонах; навіть точкові кейси, як-от відновлення водопостачання в установах у Миколаєві та забезпечення генераторами, демонструють, що захист – це не лише моніторинг, а й практичне забезпечення умов, які унеможливлюють деградацію людської гідності під час війни.

Сьомий аспект, який часто недооцінюють у публічному дискурсі, але який має вирішальне значення для прифронтових областей, - це управління доступом, безпекою персоналу і якістю допомоги. Реальність полягає в тому, що в багатьох громадах «доставка допомоги» залежить від коротких безпечних маршрутів, погодження руху, наявності броньованого транспорту, супроводу, засобів зв'язку, а інколи – від міжвідомчих конвоїв. WHO у своїх апеляційних матеріалах прямо вказувала на значення конвоїв та координації з ОСНА для доступу у високоризикові області, що загалом характерно для всіх секторів [13].

Це створює управлінську дилему: з одного боку, швидкість реагування критично важлива (перші 72 години після удару), з іншого - «поспіх» без належної оцінки вразливості та безпекових протоколів може призвести до нецільового використання ресурсів або до ризику для гуманітарного персоналу й отримувачів. Тому сучасна гуманітарна практика в Україні дедалі більше спирається на дані: швидкі оцінки потреб, реєстрацію, гарячі лінії, пост-розподільчий моніторинг (PDM), зворотний зв'язок і коригування програм [44].

Показовим є приклад UNHCR із зимовою грошовою допомогою, де публікуються узагальнені висновки моніторингу, включно з тим, як отримувачі витрачають кошти і наскільки допомога покриває потреби в опаленні, ліках і харчуванні в умовах обстрілів та енергетичних відключень.

Для органів влади важливою є ще одна практична «надбудова»: міжнародні організації дедалі частіше прагнуть узгоджувати гуманітарні інтервенції з місцевими планами стійкості (водоканали, лікарні, соціальний захист, освіта), оскільки в прифронтових областях межа між «гуманітаркою» та «відновленням» фактично стерта – повторний удар може миттєво повернути громаду в кризовий стан, і лише стійкі системи з резервними джерелами енергії, альтернативними маршрутами постачання та підготовленими пунктами укриття роблять допомогу не нескінченним «гасінням пожежі», а керованою політикою ризиків.

Важливо також підкреслити роль іноземних урядових донорів та міжурядових інституцій, які забезпечують фінансування й інколи – прямі

інструменти підтримки (медичне обладнання, генератори, модульні рішення, програми підтримки закладів). Навіть у відкритих урядових оглядах партнерів України зазначалося про значні обсяги фінансування охорони здоров'я та підтримку мільйонів людей через інвестиції в стійкість системи (генератори, модульні рішення, відновлення пошкоджених закладів).

У цій площині гуманітарне реагування перестає бути суто «соціальною» діяльністю і стає частиною публічного управління: міжнародні програми впливають на структуру місцевих бюджетних пріоритетів, формують нові стандарти прозорості (особливо у cash-програмах), сприяють цифровізації обліку допомоги та «підтягують» місцеві практики до міжнародних принципів гуманітарної діяльності – нейтральності, неупередженості, незалежності та орієнтації на потреби. Для освітян і активістів НУО це створює простір для партнерств і громадського контролю: від участі в оцінках потреб до моніторингу якості підтримки у школах як пунктах тимчасового укриття чи транзитних центрах, від навчання мінній безпеці до включення психосоціальної підтримки у шкільні та громадські програми.

Таким чином, досвід 2022-2025 рр. показує, що міжнародні урядові та громадські організації, іноземні благодійні фонди й волонтерські спільноти стали в Україні не «додатковим ресурсом», а структуроутворювальним елементом стійкості прифронтових областей: вони забезпечують масове продовольче й грошове підсилення домогосподарств (зокрема через щомісячні програми допомоги та мережі швидкого харчування), підтримують водну й енергетичну інфраструктуру як основу виживання громад, відновлюють мінімальну придатність житла до проживання та допомагають пройти зимові піки ризиків (ремонтні матеріали, зимова cash-підтримка, генератори для критичних систем).

У медичному секторі міжнародні актори фактично компенсували провали доступу в прифронтових зонах завдяки мобільним моделям, підтримці сотень закладів і розвитку логістики через конвої та постачання обладнання, що зменшує смертність і попереджає «тиху кризу» хронічних хвороб і психотравми.

У сфері захисту й мінної безпеки міжнародні оператори створюють передумови для безпечного повернення, відновлення агровиробництва та економічної активності, а також зменшують довготривалі ризики для дітей і дорослих через розмінування та просвіту.

Для органів влади ключовий урок полягає в тому, що ефективність гуманітарної відповіді в прифронтових областях прямо залежить від якості координації (кластерна система, обмін даними, узгодження списків і маршрутів), від здатності громад інтегрувати гуманітарні інтервенції у власні плани стійкості (вода, тепло, медицина, укриття), а також від інституційної готовності швидко переходити між режимами «екстрена допомога - стабілізація - раннє відновлення» залежно від динаміки бойових дій. Для освітян та активістів НУО практичне значення має розуміння секторної логіки міжнародної допомоги й уміння працювати з нею: які дані збираються, як визначається вразливість, як працюють механізми зворотного зв'язку, і як локальні ініціативи можуть підсилювати гуманітарні програми в школах, транзитних центрах і громадах, не дублюючи їх, а закриваючи «сліпі зони».

Загалом міжнародна присутність у гуманітарній сфері в Україні у 2022–2025 рр. довела, що навіть у війні високої інтенсивності можливо зберігати керованість гуманітарних процесів і досягати мільйонних масштабів допомоги, але для цього потрібні гнучкість програм, дані, безпека доступу, довіра населення і постійне інституційне партнерство з місцевою владою саме в прифронтових областях, де ціна помилки – людське життя і подальша спроможність громад до існування.

РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ХОДІ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ

3.1. Кращі зарубіжні практики гуманітарного реагування

Період 1991-2025 рр. у Європі позначився двома взаємопов'язаними процесами: зростанням кількості та складності криз (від міжетнічних воєн і «заморожених» конфліктів до кліматично посилених повеней, пожеж і теплових хвиль) та одночасною інституціоналізацією гуманітарного реагування на наднаціональному рівні.

Якщо на початку 1990-х гуманітарна допомога у Європі часто була «похідною» від миротворчих або воєнно-політичних рішень і залежала від ситуативних коаліцій донорів, то у 2000-х-2020-х поступово сформувалася стійка архітектура координації, фінансування, правового захисту та моніторингу, де ключові ролі виконують інституції ЄС, агенції ООН (передусім УВКБ ООН/UNHCR), Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також регіональні структури з прав людини (Рада Європи, ЄСПЛ) і безпекові організації (ОБСЄ) [7].

Водночас саме ця «наднаціоналізація» зробила видимими і системні проблеми: політизацію доступу до допомоги, конкуренцію мандатів, бюрократизацію процедур, «сек'юритизацію» міграції та постійні корупційні ризики на стику великих потоків коштів, слабких локальних інститутів і надзвичайності, що виправдовує спрощені закупівлі та прискорене ухвалення рішень.

Наднаціональний вимір гуманітарного реагування в Європі після 1991 р. найяскравіше проявився у відповідь на війни на теренах колишньої Югославії, де категорії «біженець», «внутрішньо переміщена особа», «жертва етнічного переслідування» стали не абстрактними правовими поняттями, а масовими

соціальними статусами. Аналітичні оцінки UNHCR щодо Боснії і Герцеговини фіксували масштаби примусового переміщення: сотні тисяч біженців у сусідніх державах і Західній Європі та понад мільйон внутрішньо переміщених, що створювало гігантський тиск на системи розміщення, охорони здоров'я, освіти й соціального захисту та водночас вимагало безпекових гарантій для гуманітарних конвоїв і доступу до обложених анклавів.

Успіхи цього етапу часто пов'язують із здатністю наднаціональних акторів «пакетувати» допомогу: поєднувати невідкладне забезпечення (продовольство, укриття, медицину) з правозахисними інструментами (документування порушень, захист цивільних, підтримка пошуку зниклих, сприяння поверненню та реінтеграції). Показово, що вже у постконфліктній фазі UNHCR публічно відзначав досягнення рубежу близько мільйона повернень у Боснії і Герцеговині, однак паралельно наголошував на складності «повернень меншин» і нерівності безпекових та соціально-економічних умов між громадами, що підживлювало повторні переміщення і латентну сегрегацію.

Роль ОБСЄ у регіоні, особливо у контексті Косова кінця 1990-х, демонструє інший бік наднаціональності: коли гуманітарна відповідь неминуче стикається з верифікаційними місіями, моніторингом прав людини, безпековою інформацією для конвоїв та підтримкою умов для повернення переміщених осіб; у документах ОБСЄ й матеріалах гуманітарних партнерів фіксується саме цей «шар» взаємодії, де гуманітарні та безпекові логіки переплітаються.

Масове вигнання й втеча з Косова у 1999 р. (оцінки понад 800 тисяч осіб у пікові періоди) стали своєрідним тестом на спроможність міжнародної системи швидко масштабувати допомогу та організувати зворотний рух населення, причому оцінки UNHCR щодо кризи підкреслювали складність координації між великою кількістю виконавців і нерівномірність якості послуг у різних локаціях розміщення [47].

У 1998-2001 рр. важливим переломним моментом стало оформлення міжнародних стандартів саме для внутрішнього переміщення, що історично часто «випадало» між категоріями біженців і населення, яке залишається під

юрисдикцією держави походження. Прийняття Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення (Guiding Principles on Internal Displacement, 1998) закріпило рамку, в якій відповідальність держави за захист і допомогу ВПО поєднується з легітимною роллю міжнародної підтримки, коли держава не спроможна або не бажає виконувати ці функції [22].

Для Європи ця рамка набула особливої ваги через сильний правозахисний контур Ради Європи та практику ЄСПЛ: питання житла, доступу до соціальних виплат, свободи пересування, захисту власності, недискримінації та ефективного розслідування порушень щодо переміщених осіб дедалі частіше розглядалися не лише як «гуманітарні потреби», а як юридично захищені права. Профільні матеріали Ради Європи прямо підкреслюють, що внутрішнє переміщення в європейському просторі потребує застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та виконання відповідної судової практики.

Водночас саме правозахисна «юридизація» гуманітарних питань породжує і конфлікти: уряди можуть вважати міжнародні оцінки «втручанням», а гуманітарні організації – зіштовхуватися з обмеженням доступу під приводом національної безпеки, що особливо характерно для конфліктів із сильною політичною поляризацією та високою роллю спецслужб.

Паралельно з еволюцією правового захисту відбувалося інституційне посилення реагування на стихійні лиха і техногенні катастрофи в межах ЄС як наднаціонального утворення, де солідарність стала не тільки політичним гаслом, а й процедурою та бюджетним інструментом. Європейська Комісія створила DG ЕСНО як структуру, відповідальну за гуманітарну допомогу, ще у 1992 р., що відображало прагнення ЄС діяти як глобальний донор і координатор через партнерства з агенціями ООН, міжнародними організаціями та НУО [19].

У сфері цивільного захисту ключовим стало заснування Механізму цивільного захисту ЄС у 2001 р., який забезпечує запит-пропозицію допомоги між державами-учасницями та координацію через спільний оперативний контур. Після великих повеней 2002 р. був створений Фонд солідарності ЄС (EUSF) як

інструмент післякатастрофного відновлення та «матеріалізованої» європейської солідарності для постраждалих регіонів.

У 2019 р. ЄС додатково сформував rescEU – стратегічний резерв надзвичайних спроможностей і запасів (авіапожежогасіння, медична евакуація, польові госпіталі, укриття, критичні медичні запаси, засоби реагування на CBRN-ризик), повністю профінансований з бюджету ЄС, що було реакцією на зростання транснаціональних ризиків та «одночасність» криз.

Важливо, що наднаціональна роль тут не замінює національні служби, а закриває «прогалини масштабування»: коли лихо виходить за межі можливостей однієї країни або коли кілька лих відбуваються одночасно. Технологічний вимір цієї системи також наднаціональний: Copernicus Emergency Management Service (CEMS) надає безоплатне картографування й геопросторові продукти для реагування на природні та антропогенні надзвичайні ситуації і гуманітарні кризи, зокрема через «rapid mapping», що дозволяє приймати рішення на основі стандартизованих даних, а не лише фрагментарних польових звітів.

На практиці це означало, що реагування на великі повені, пожежі, землетруси чи шторми дедалі частіше супроводжується «єдиною картиною обстановки» та спільними логістичними рішеннями, але водночас зростає залежність від процедур, цифрових платформ і міжвідомчого узгодження, що може сповільнювати допомогу на перших годинах катастрофи, якщо національні системи не синхронізовані.

Окремий пласт міжнародного досвіду у 1991-2025 рр. пов'язаний з міграційними та біженськими кризами, коли переміщення населення зумовлювали не лише війни у межах Європи, а й конфлікти на її периферії, наслідки яких «матеріалізувалися» на зовнішніх кордонах ЄС. Саме тут наднаціональні інституції опинилися між двома імперативами: гуманітарним (порятунок, захист, доступ до процедури притулку, захист дітей і вразливих груп) та політико-безпековим (контроль кордонів, запобігання незаконному переміщенню, протидія контрабанді людей, повернення осіб без підстав для перебування).

Результатом стали гібридні моделі, зокрема «hotspot approach» 2015–2016 рр. для підтримки держав першого в'їзду. Європейський суд аудиторів у спеціальному звіті 2017 р. визнав, що підхід сприяв ідентифікації, реєстрації та перевірці даних прибулих, але водночас зафіксував суттєві обмеження ефективності через структурний дефіцит спроможностей, затримки у процедурах, проблеми координації та стійкі перевантаження в окремих точках прийому.

У цій логіці гуманітарне реагування часто переходить у «управління потоками», де успіх вимірюється не лише врятованими життями та рівнем захисту, а й кількістю опрацьованих справ, швидкістю рішень і здатністю системи не «зламатися». Проблема полягає в тому, що процедурна ефективність може вступати в конфлікт із стандартами прав людини: від доступу до юридичної допомоги і перекладу до заборони колективного видворення та гарантій для неповнолітніх без супроводу. Сучасна практика ЄСПЛ у справах щодо поводження з шукачами притулку та повернень на кордонах показує, що наднаціональний правозахисний контроль залишається необхідним «запобіжником» навіть тоді, коли політичний запит на стримування міграції є дуже високим.

Негативні аспекти міжнародного гуманітарного реагування у Європі найчастіше проявляються у трьох взаємопов'язаних площинах:

- 1) інституційні «розриви» між мандатами,
- 2) політизація і нерівність доступу до допомоги,
- 3) корупція та зловживання [21].

Інституційні розриви виникають, коли наднаціональні органи фінансують і координують, але не мають повного контролю над локальними виконавцями, а національні уряди залишаються юридично відповідальними, проте залежать від зовнішніх ресурсів і експертизи. Це створює «сіру зону» відповідальності: хто винен у поганих умовах у центрах розміщення, затягуванні процедур, нецільовому використанні коштів або дискримінаційних практиках – донор, національна адміністрація чи підрядник.

Політизація проявляється, зокрема, у вибірковості солідарності: одні кризи отримують швидку мобілізацію коштів, медійну увагу й дипломатичний супровід, інші роками залишаються «хронічними» і недофінансованими, що стимулює тіньові практики виживання та посилює залежність переміщених осіб від неформальних мереж.

Корупційний вимір у гуманітарній сфері є не випадковістю, а структурним ризиком: великі бюджети, терміновість, складні ланцюги постачання, робота через партнерів і підрядників, обмежений доступ аудиту в кризових зонах, а також асиметрія інформації між «центром» (донором) і «полем» (виконавцем). Дослідження ризиків корупції в гуманітарних діях показують типові вразливості: завищення цін у закупівлях, змови з постачальниками, «мертві душі» у списках бенефіціарів, неформальні платежі за включення до програм, привласнення або «відсікання» частини допомоги на рівні посередників, а також маніпуляції з критеріями вразливості.

Для ЄС додатковим запобіжником виступає OLAF, який розслідує шахрайство та корупцію з коштами ЄС; публічні повідомлення про завершені розслідування демонструють, що навіть у гуманітарних програмах можливі схеми привласнення коштів окремими працівниками чи мережами співучасників, і ці ризики потребують не декларативних, а технічно сильних механізмів комплаєнсу й контролю [22].

Важливо, однак, не впасти в спрощення: посилення контролю саме по собі може сповільнювати реагування та підвищувати адміністративні витрати, тому провідні системи дедалі частіше переходять до ризик-орієнтованих моделей (контроль «вузьких місць», прозорі цифрові реєстри, незалежні гарячі лінії скарг, відстеження ланцюгів постачання, аудит третіх сторін), намагаючись не знищити швидкість допомоги бюрократією.

Оцінюючи «успішні кейси» міжнародного гуманітарного реагування у Європі за 1991-2025 рр., доцільно розрізняти успіх як негайний порятунок і забезпечення базових потреб, успіх як інституційну спроможність до координації та успіх як довгострокову соціальну інтеграцію і відновлення прав.

У конфліктах 1990-х найбільш показовими були сценарії, де гуманітарні й правозахисні інструменти діяли синхронно: доступ Міжнародного Комітету Червоного Хреста до місць утримання, відновлення сімейних зв'язків, робота зі зниклими безвісти, паралельно з програмами UNHCR щодо захисту, реєстрації, розміщення та підтримки повернень.

У сфері стихійних лих «успіх» дедалі частіше означає швидке транскордонне підсилення національних служб та фінансова підтримка відновлення через інструменти ЄС – Механізм цивільного захисту та Фонд солідарності, а також наявність наднаціонального резерву rescEU як страхової сітки під час екстремальних сезонів пожеж чи масштабних повеней.

Водночас у міграційно-біженських кризах успіх частіше має «змішаний» характер: технічні показники (реєстрація, розміщення, обробка справ) можуть поліпшуватися, але гуманітарні стандарти й права людини нерідко стають полем конфлікту між інституціями та державами-членами, що породжує циклічні реформи без остаточного розв'язання проблеми солідарного розподілу відповідальності.

Таким чином, міжнародний досвід гуманітарного реагування в Європі у 1991-2025 рр. показує, що наднаціональні організації є незамінними у трьох критичних функціях: 1) створення правил і стандартів захисту для біженців та ВПО, включно з правовими гарантіями й судовим контролем; 2) масштабування ресурсів і спроможностей під час криз, коли національні системи перевантажені; 3) координація багатьох виконавців і вироблення спільної «картини обстановки» на основі даних [28].

Водночас цей самий досвід демонструє, що гуманітарна ефективність не може зводитися до логістики або швидкості: у кризах, пов'язаних з етнічними переслідуваннями та масовими переміщеннями, центральним стає відновлення прав і довіри, а це вимагає тривалих програм інтеграції, повернення, компенсацій і боротьби з дискримінацією. Європейська модель реагування стала сильнішою завдяки інституціям ЄС (DG ECHO, Механізм цивільного захисту, EUSF, rescEU, Copernicus) та партнерству з ООН і Червоним Хрестом, але вона залишається

вразливою до політизації міграції, розривів відповідальності між рівнями влади та «втоми солідарності» в суспільствах [41].

Варто усвідомлювати, що корупційні та зловживальні практики в гуманітарному секторі мають системний характер ризику, а не випадкової аномалії, тому протидія їм повинна бути вбудованою у дизайн програм: прозорість бенефіціарних реєстрів, цифрове відстеження потоків ресурсів, незалежні механізми скарг, захист викривачів, ризик-орієнтований аудит і чітке розмежування повноважень між донором, координатором і виконавцем.

Найважливіший урок для освітян, правознавців, міжнародників, активістів і публічних службовців полягає в тому, що гуманітарне реагування в Європі – це не «разова роздача допомоги», а багаторівнева система управління кризами, де гуманність і права людини мають витримувати тиск політики, безпеки й грошей, і лише тоді наднаціональна солідарність перетворюється на реальний захист людей, а не на декларацію.

3.2 Удосконалення засобів та технологій взаємодії органів влади та «третього сектору» в процесі гуманітарного реагування

Практика взаємодії органів публічної влади, українських громадських організацій та іноземних організацій у здійсненні гуманітарного реагування у прифронтових областях України в період 2014-2025 рр. формувалася хвилями, кожна з яких змінювала баланс ролей, інструменти координації та уявлення про те, що саме є «гуманітарним реагуванням» у контексті збройного конфлікту.

Після початку збройної агресії у 2014 р. гуманітарні потреби концентрувалися насамперед у Донецькій і Луганській областях (а також у громадах, що приймали внутрішньо переміщених осіб), і вже тоді стало очевидно, що реагування не зводиться до роздачі допомоги: воно включає захист цивільних, евакуацію, відновлення доступу до води й тепла, підтримку медичних і освітніх послуг, а також правову допомогу і моніторинг порушень прав людини.

На рівні міжнародної системи координації поступово активувалися механізми, які мають працювати в конфліктах: у документах гуманітарних партнерів для України з 2014-2015 рр. фіксується запуск координаційних структур (кластерного підходу), а до 2015 р. планування вже оперувало оцінками мільйонів людей у потребі та пріоритизацією найбільш уразливих груп, на тлі хронічних проблем доступу та безпеки в зоні бойових дій [14]. У 2015 р. гуманітарне планування виходило з того, що близько 5 млн людей потребують допомоги, а пріоритетна підтримка має охопити близько 3,2 млн найбільш уразливих осіб; у 2017 р. для сходу України наводилася оцінка близько 3,8 млн людей у потребі гуманітарної допомоги, що підкреслювало затяжний характер кризи і потребу у сталих, а не разових механізмах підтримки [23].

Ключова особливість українського кейсу полягає у тому, що «гуманітарне реагування» від самого початку відбувалося на перетині міжнародних гуманітарних принципів (людяність, нейтральність, неупередженість, незалежність) та національних правових і адміністративних процедур, у яких органи влади є не лише «провайдерами послуг», а й політичними суб'єктами, відповідальними за безпеку, порядок, комунальну інфраструктуру та реєстрацію населення. На практиці це породжувало неминуче напруження: іноземні організації прагнули працювати за стандартами гуманітарного сектору (включно з підзвітністю, оцінками потреб, мінімізацією шкоди), а публічна влада – діяти в рамках бюджетних, контрольних і безпекових режимів, які часто змінювалися.

З кінця 2014 р. формалізована координація почала підсилюватися кластерною логікою, а у профільних оцінках зазначалося, що кластерна система була активована 23 грудня 2014 р. для посилення координації між акторами реагування; у секторі притулку/непродовольчих товарів це відбувалося у партнерстві з національними органами (зокрема, із залученням міністерств, відповідальних за регіональний розвиток/житлову політику та соціальну сферу), а на субнаціональному рівні у 2015 р. з'являлися польові осередки координації (наприклад, у Слов'янську), що було важливо саме для прифронтових територій.

У логістичній площині ще у 2015 р. наголошувалося на «вузьких місцях» доставки: обстріли, пошкоджена інфраструктура, обмеження пересування персоналу й вантажів, брак єдиних процедур і постійно змінні регуляторні вимоги до документів і дозволів, що прямо впливало на швидкість і передбачуваність допомоги.

У цій багаторівневій конструкції органи місцевого самоврядування (ОМС) у прифронтових областях виконували роль «точки приземлення» гуманітарної системи – і саме тому питання їхньої спроможності, доброчесності та інституційної пам'яті ставало визначальним. Взаємодія «влада - українські ГО - іноземні організації» у 2014-2021 рр. найчастіше будувалася за моделлю, де ОМС забезпечували доступ до місцевої інфраструктури (приміщення під склади й пункти видачі, комунальні підключення, логістику «останньої милі», соціальних працівників і комунікацію з населенням), українські організації надавали мережі волонтерів, знання контексту й довіру громад (що критично для таргетування уразливих груп), а іноземні – фінансування, стандарти, міжнародні закупівлі та спеціалізовані послуги (захист, психосоціальна підтримка, WASH, shelter, cash).

Водночас саме прифронтовий контекст робив будь-яку «лінійну» модель недостатньою: у громадах уздовж лінії зіткнення, з постійними обстрілами та переміщеннями людей, потреби змінювалися швидше, ніж оновлювалися реєстри і плани, а також зростала вага неформальних каналів допомоги. Типовим викликом була «києвоцентричність» частини гуманітарної архітектури та відносна кращість взаємин гуманітарних акторів саме з регіональними та місцевими органами порівняно з національним рівнем, що в практичному вимірі означало: у багатьох громадах рішення про розміщення пункту допомоги, маршрут евакуації, доступ до води чи тимчасового проживання приймалися у зв'язці «громада – область – гуманітарні партнери» і лише частково «підтягувалися» на центральний рівень.

Повномасштабна фаза війни з 2022 р. радикально розширила географію прифронтового гуманітарного реагування та перетворила багато громад на одночасно «території прийому» і «території ризику». До кола областей, де

гуманітарне реагування стало системним (з різною інтенсивністю), додалися Харківська, Сумська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, а також низка громад Дніпропетровської, Одеської, Чернігівської областей як зон евакуаційних маршрутів і логістичних хабів.

Змінилася і «арифметика потреб»: на 2025 р. у гуманітарному плануванні фігурує оцінка 12,7 млн людей у потребі, при цьому пріоритизація визначала близько 6 млн осіб як тих, кого планували охопити допомогою; водночас упродовж 2025 р. публічно фіксувалася необхідність перепріоритизації (в контексті падіння фінансування та фокусування на найближчих до фронту потребах), з орієнтиром на охоплення 4,8 млн людей у межах переглянутих можливостей [27].

Для ОМС це означало, що вони стали не лише «місцем видачі», а елементом стійкості громади: підтримка роботи критичної інфраструктури, організація укриттів і пунктів незламності, координація евакуації, тимчасове розселення ВПО, забезпечення місцевих лікарень і шкіл, співпраця з ДСНС та поліцією, а також постійна взаємодія з міжнародними та українськими партнерами для закриття «прогалин», які місцевий бюджет у воєнний час не міг фінансувати самостійно.

Саме на місцевому рівні проявилися найсильніші сторони української взаємодії та її найбільш болючі слабкі місця. До успішних практик належали ситуації, коли громада створювала прозорий «єдиний вхід» для гуманітарних партнерів (координаційний центр/гуманітарний штаб із чіткими правилами), узгоджувала методику оцінки потреб із соціальними службами та ГО, запроваджувала зрозумілу логіку пріоритетів (маломобільні, самотні літні, багатодітні, люди з інвалідністю, сім'ї з дітьми, ВПО у місцях компактного проживання), а також розмежовувала політичні комунікації і гуманітарну нейтральність у розподілі.

У таких моделях українські громадські організації часто брали на себе роль «містка довіри»: гарячі лінії, мобільні бригади, юридичні консультації, супровід евакуації, моніторинг порушень, збір зворотного зв'язку, а іноземні організації –

роль гаранта стандартів підзвітності, захисту даних і недискримінації. Показовими є приклади, коли міжнародні структури прямо визнавали необхідність партнерства з місцевими НУО для моніторингу й доступу: у матеріалах протекційного кластеру фіксувалося, що інструменти моніторингу на кордоні запускалися UNHCR разом із локальними НУО-партнерами (серед яких згадувалася Right to Protection та інші), а також підкреслювалася потреба впроваджувати гуманітарні рішення у координації з місцевими і регіональними органами влади, що в умовах прифронтових територій є фактично безальтернативним.

Водночас прифронтowa реальність системно продукувала проблеми координації, які не можна звести лише до «дефіциту ресурсів».

По-перше, на місцевому рівні виникала конкуренція мандатів і повноважень між ОМС, обласними структурами та військовими адміністраціями, а для гуманітарних партнерів це часто означало різні «правильні» точки погодження.

По-друге, були типові провали в управлінні даними: дублювання списків, різні критерії уразливості, слабка інтеграція реєстрів ВПО, складність верифікації в умовах постійних переміщень і руйнувань житла, ризику витоку персональних даних (особливо небезпечно у прифронтових громадах).

По-третє, «волонтеризація» реагування – сильна сторона України – водночас несла ризики: нерівномірність покриття, фрагментація, залежність від харизматичних лідерів, емоційне вигорання, а також спокуса підміняти системні рішення разовими гуманітарними акціями, що не завжди сумісно з довгостроковою стійкістю.

По-четверте, гостро проявлялася інституційна невідповідність частини громад до масштабного управління гуманітарними потоками, оскільки для багатьох ОМС це був «новий досвід» з точки зору обліку, складування, логістики, звітування до донорів і комунікації з населенням.

В аналітичних матеріалах, присвячених управлінню гуманітарною допомогою на місцевому рівні в умовах воєнного стану, прямо зазначалося про

зростання потреб (у 2022-2023 рр.), збільшення обсягів допомоги та водночас наявність випадків несанкціонованого використання і крадіжок; серед чинників, що «вмикають» ризики, називалися правова невизначеність процедур обліку і звітування, неефективна взаємодія між суб'єктами управління допомогою, відсутність дієвих механізмів визначення реальних потреб на місці, брак навичок у ОМС та недостатня прозорість і комунікація з громадянами.

У цих же матеріалах наводилися показники масштабу: фіксувалося, що станом на вересень 2022 р. в Україні було зареєстровано майже 900 тис. тон гуманітарної допомоги, а загальна оцінка міжнародної гуманітарної підтримки в грошовому вимірі сягала десятків мільярдів євро; за таких обсягів навіть «невеликі» відсотки зловживань трансформуються у значні втрати для людей і удар по довірі донорів [34].

Окремого, принципового аналізу потребують зловживання і корупційні ризики, оскільки саме вони здатні зруйнувати легітимність гуманітарного реагування та поставити під сумнів партнерство між владою, громадянським суспільством і міжнародними акторами. Важливо наголосити: корупція у гуманітарній сфері рідко виглядає як «пряма крадіжка з коробки»; частіше вона набуває форм управлінського викривлення – маніпуляції списками отримувачів (клієнтелізм, «свої люди»), завищення потреб для отримання надлишкових ресурсів, непрозорі рішення про визначення пунктів розподілу, «плата за доступ» до складів або маршрутів, конфлікт інтересів при залученні підрядників для перевезення/складування, підміна критеріїв уразливості політичною лояльністю, а також перетворення гуманітарної допомоги на інструмент репутаційного чи виборчого капіталу.

Показово, що держава у 2022 р. була змушена посилювати кримінально-правові запобіжники: законодавством Кримінальний кодекс було доповнено статтею 201-2, яка встановлює відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги з метою отримання прибутку, що прямо відображає суспільну небезпеку «монетизації гуманітарки» [12].

На практиці резонансні кейси у прифронтових областях часто мали не стільки «побутовий», скільки інституційний характер: коли гуманітарні потоки проходять через обласні й міські структури, а прозорість обліку і звітності недостатня, виникає запит на парламентський, громадський і правоохоронний контроль. Симптоматичним є приклад Запорізької області, де робота парламентської комісії щодо гуманітарної допомоги супроводжувалася публічними заявами про проблеми з наданням інформації, аналізом того, хто й як організовував отримання та розподіл, як велася звітність, а також згадками про слідчі дії й розслідування можливого незаконного привласнення гуманітарної допомоги посадовцями області; паралельно озвучувалися наміри ініціювати зміни до нормативних актів, щоб зменшити ризики розкрадання й неправильного використання.

Для ОМС такі ситуації мають подвійний наслідок: з одного боку – справедлива вимога до прозорості, з іншого – ризик «паралічу» через страх перевірок, якщо правила і процедури нечіткі та постійно змінюються. Саме тому антикорупційна оптика у гуманітарному реагуванні має бути не каральною, а превентивною: чіткі локальні порядки прийому/обліку/видачі, колегіальні комісії з фіксацією рішень, мінімізація ручного розсуду, публічні правила пріоритетів, регулярна комунікація з мешканцями, механізми скарг і зворотного зв'язку, а також розмежування політичних і гуманітарних комунікацій.

Отже, якщо узагальнити практику 2014-2025 рр. саме в прифронтових областях, то найбільш ефективні моделі взаємодії виникали там, де ОМС одночасно брали на себе лідерство і погоджувалися на зовнішні стандарти: громада визначала потреби «знизу», але верифікувала їх разом із соціальними службами, медиками, освітянами й ГО; іноземні організації погоджувалися працювати через локальні мережі, але вимагали підзвітності, нейтральності та захисту даних; українські громадські організації не лише «роздавали», а й будували канали довіри, моніторинг і правову підтримку; регіональна влада та військові адміністрації забезпечували безпекову рамку і маршрути доступу.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в сфері гуманітарного реагування в Україні в останнє десятиліття перетворилася з допоміжного інструменту соціальної політики на ключовий елемент забезпечення життєстійкості громад і держави в умовах багаторівневих криз.

Гуманітарне реагування, яке в мирний час зазвичай асоціюється з наслідками стихійних лих та локальних соціальних потрясінь, під час воєнних викликів набуло системного характеру і вимагає від публічної влади не лише оперативності, а й здатності до партнерського управління: координації ресурсів, делегування частини функцій, забезпечення прозорості та підзвітності, а також інтеграції громадянського сектору в процеси планування, реалізації і контролю.

Водночас встановлено, що організаційна культура багатьох органів влади досі тяжіє до вертикальної моделі прийняття рішень, що обмежує потенціал взаємодії з громадськими організаціями, волонтерськими мережами і благодійними фондами, особливо в ситуаціях, де потрібні швидкі, нестандартні та гнучкі рішення.

Першим висновком є те, що гуманітарне реагування в Україні дедалі більше функціонує як поліцентрична система управління, у якій державні та місцеві органи влади, громадські організації, волонтерські ініціативи, релігійні спільноти, професійні асоціації та бізнес-структури утворюють тимчасові або стабільні мережі взаємодії навколо конкретних потреб населення. Такий мережевий характер реагування підвищує швидкість мобілізації ресурсів і розширює охоплення допомоги, але водночас ускладнює управління відповідальністю, стандартизацію процедур і формалізацію рішень.

Для публічного управління ключовою проблемою стає не лише розподіл повноважень, а й забезпечення узгодженості дій суб'єктів, вироблення спільних правил і підтримання довіри, без якої мережеві механізми не працюють. Отже, ефективність гуманітарного реагування залежить від того, наскільки органи

влади здатні перейти від моделі “контролю над процесами” до моделі “керування взаємодією”, де акцент робиться на правилах, комунікаціях, партнерських угодах та спільному плануванні.

Другим висновком є те, що інституційна спроможність органів публічної влади у сфері гуманітарного реагування значною мірою визначається наявністю чітких координаційних механізмів на рівні територіальних громад і регіонів. Там, де сформовано сталі координаційні майданчики, зрозумілі канали комунікації, регулярні зустрічі з громадським сектором, а також прозорі правила допуску і взаємодії гуманітарних акторів, спостерігається менше дублювання допомоги, швидше виявлення прогалин і вищий рівень адресності підтримки.

Натомість фрагментарність управлінських процедур, кадрова нестабільність, відсутність єдиного “вікна” для роботи гуманітарних організацій, нерозвиненість кризового менеджменту та слабка аналітика потреб призводять до того, що роль влади часто зводиться до ситуативного реагування або формального погодження рішень, а реальна координація перекладається на громадські мережі. Висновок полягає у необхідності розбудови управлінської спроможності саме на місцевому рівні як найближчому до потреб людей та як базовому вузлі гуманітарної інфраструктури.

Третім висновком є те, що основним ресурсом взаємодії між владою і громадянським суспільством у сфері гуманітарного реагування є довіра, а основним ризиком – її руйнування через непрозорі процедури, нерівний доступ до ресурсів та конфлікти компетенцій. Дослідження дозволяє констатувати, що навіть за наявності значних матеріальних ресурсів і великої кількості активних організацій, гуманітарна система стає вразливою, якщо відсутні зрозумілі критерії пріоритетності, механізми запобігання корупційним проявам, відкритість даних про отримувачів і логістику, а також чіткі правила звітування.

Конкуренція між організаціями за доступ до складів, транспорту, приміщень, гуманітарних потоків та донорських програм у поєднанні з адміністративним тиском або “вибірковою підтримкою” з боку посадових осіб може породжувати конфлікти, фрагментацію мереж і демотивацію волонтерів.

Тому взаємодія має бути не тільки “операційною”, а й “етичною” – такою, що спирається на стандарти підзвітності, недискримінації, рівності партнерів і пріоритету потреб людини.

Четвертим висновком є те, що нормативно-правове та процедурне забезпечення взаємодії в гуманітарному реагуванні в Україні залишається нерівномірним і часто не відповідає швидкості кризових процесів. Формально існують правові підстави для співпраці органів влади з громадськими організаціями, але практичні механізми – типові договори, спрощені процедури надання майна у користування, правила спільного використання гуманітарних складів, доступ до комунальної інфраструктури, порядок інформаційного обміну та узгодження гуманітарних маршрутів – нерідко залежать від локальних рішень і персональної волі керівництва.

В результаті однакові задачі в різних громадах вирішуються по-різному, що ускладнює масштабування успішних практик і підвищує ризики правової невизначеності. Висновок полягає в тому, що гуманітарне реагування потребує кращої процедурної “зшивки” між державним і місцевим рівнями, а також набору мінімальних стандартів взаємодії, які зберігають гнучкість, але встановлюють базові вимоги до прозорості, координації та захисту прав отримувачів допомоги.

П’ятим висновком є те, що цифровізація та дані стають ключовим інструментом підвищення ефективності взаємодії, але їх потенціал використовується неповною мірою через фрагментацію інформаційних систем, обмеженість доступу до даних та слабку аналітичну культуру в управлінні.

Практика показує, що в умовах масових переміщень населення, швидких змін потреб і постійних ризиків безпеки вирішальним є не лише наявність ресурсів, а й здатність швидко визначати пріоритети і перенаправляти допомогу туди, де вона найбільш потрібна. Це неможливо без регулярної оцінки потреб, спільних реєстрів (або принаймні узгоджених переліків), протоколів обміну даними між владою та громадськими структурами, а також без механізмів захисту персональної інформації.

Висновок полягає у необхідності розвитку спільної “інформаційної архітектури гуманітарного реагування”, яка не підміняє роботу людей, але робить взаємодію вимірюваною, прогнозованою та більш справедливою.

Шостим висновком є те, що кадровий та організаційний фактор є визначальним у стабільності взаємодії: співпраця “інституцій” на практиці часто зводиться до співпраці конкретних команд і лідерів, а отже є вразливою до ротацій, вигорання та політичних змін. Дослідження підтверджує, що за відсутності спеціалізованих підрозділів або відповідальних осіб з питань гуманітарної координації в органах місцевого самоврядування, взаємодія з громадським сектором стає епізодичною, а накопичений досвід – не фіксується і не передається.

Аналогічно, громадські організації та волонтерські мережі стикаються з дефіцитом управлінських компетенцій, ризиками неформальності процесів, залежністю від донорських циклів та емоційним виснаженням. Висновок полягає у тому, що потрібно інституціоналізувати компетенції гуманітарного менеджменту: навчання, стандарти операційної діяльності, алгоритми взаємодії, внутрішні політики доброчесності та механізми підтримки персоналу і волонтерів, оскільки без цього партнерство залишається нестійким.

Сьомим висновком є те, що інтеграція гуманітарного реагування в довгострокові політики відновлення та розвитку є ключовою умовою зменшення залежності від екстреної допомоги та переходу від “реакції” до “стійкості”. В Україні гуманітарне реагування часто зосереджується на покритті гострих потреб, але водночас формує нові соціальні практики, інституційні зв’язки і локальні інфраструктури підтримки, які можуть стати основою для системної соціальної політики, політики громадського здоров’я, підтримки вразливих груп, житлових програм та реінтеграції.

Висновок полягає у необхідності стратегічного підходу, коли органи публічної влади й інститути громадського суспільства не просто спільно “закривають потреби”, а узгоджують, як гуманітарні механізми поступово

переходять у регулярні послуги та програми розвитку, з чіткими джерелами фінансування, відповідальними інституціями та показниками результативності.

Перспективи подальших досліджень у межах обраної теми доцільно пов'язати з поглибленням теоретико-методологічних і прикладних аспектів управління взаємодією в гуманітарному реагуванні, особливо в контексті змішаних криз і тривалого відновлення. Насамперед перспективним є розроблення та апробація моделей мережевого врядування в гуманітарній сфері на рівні територіальних громад і регіонів: які конфігурації взаємодії є найстійкішими, як розподіляються ролі між владою і громадським сектором, які механізми координації мінімізують дублювання допомоги, і яким чином забезпечується баланс між оперативністю та підзвітністю.

Такі дослідження можуть опиратися на порівняння різних типів громад (міські, сільські, прифронтові, тиллові, громади з високою часткою ВПО) і дозволять сформулювати типологію управлінських рішень, придатних для масштабування.

Окремим напрямом подальших досліджень має стати оцінка ефективності інструментів партнерства і контракування в гуманітарному реагуванні: меморандуми, угоди про співпрацю, соціальне замовлення, субгрантування, спільне використання ресурсів, участь громадських організацій у дорадчих органах та кризових штабах. Важливо емпірично перевірити, які з цих інструментів реально підвищують адресність і швидкість допомоги, а які перетворюються на формальність або породжують ризики нерівності доступу. Перспективним є також аналіз того, як змінюється ефективність інструментів у залежності від рівня довіри, спроможності органів влади, зрілості громадського сектору та безпекової ситуації.

Подальших наукових розвідок потребує тема прозорості й антикорупційної стійкості гуманітарних процесів у взаємодії влади та громадянського суспільства. Доцільно поглибити дослідження механізмів запобігання зловживанням у розподілі допомоги, управлінні гуманітарними складами, визначенні отримувачів, логістиці та використанні публічного майна.

Перспективним є формування системи індикаторів ризиків, методик громадського контролю, а також оцінка впливу відкритих даних і цифрових інструментів на зниження корупційних проявів без шкоди для захисту персональної інформації та безпеки отримувачів допомоги.

Суттєвої уваги потребує дослідження людського виміру взаємодії: мотивації волонтерів і працівників громадських організацій, професійних траєкторій “гуманітарних менеджерів” у публічному секторі, чинників вигорання, механізмів психологічної підтримки та формування культури взаємної поваги між державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування і громадськими активістами. Перспективним є аналіз управлінських практик, які зберігають людський капітал у тривалих кризах, та формування рекомендацій щодо кадрової політики в громадах, де навантаження на гуманітарний контур є системним.

Актуальним напрямом подальших досліджень є цифрова трансформація гуманітарного реагування: інтеперабельність реєстрів, мінімальні стандарти даних, протоколи обміну інформацією між владою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, а також етичні аспекти використання даних в умовах війни. Варто дослідити, як поєднати потребу в оперативній аналітиці з вимогами захисту персональної інформації, як уникнути цифрової дискримінації вразливих груп, і які управлінські рішення забезпечують справедливий доступ до допомоги там, де цифрові канали обмежені. Окремо перспективною є розробка методик оцінки потреб у режимі наближеному до реального часу та моделей прогнозування гуманітарних ризиків на рівні громад.

Нарешті, важливим перспективним вектором є інтеграція гуманітарного реагування в політики відновлення та розвитку: як змінюються функції партнерства влади і громадянського суспільства на етапі переходу від екстреної допомоги до відбудови, як гуманітарні інструменти перетворюються на сталі соціальні послуги, і які механізми фінансування та управління забезпечують неперервність підтримки вразливих груп. Поглиблення цього напрямку дозволить сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо побудови “циклу

публічної політики” у сфері гуманітарного реагування – від оцінки потреб і мобілізації ресурсів до інституціоналізації практик та вимірювання суспільного ефекту, що є особливо важливим для сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний портал допомоги США для України.
<https://foreignassistance.gov/cd/ukraine/>
2. Аналітичний портал допомоги Швеції для України.
<https://www.openaid.se/en/contributions?-year=2024&recipient=UA>
3. Бехтер Л.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації міжнародних проектів із благодійної допомоги на регіональному рівні. *Право і суспільство*. 2024. Вип. № 1, Том 1, С. 140-144. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.21>
4. Бульба В. Г., Головка О. С. Досвід захисту прав неповнолітніх осіб: ключові питання в Україні та Європейському Союзі. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3(11). С. 568-581.
5. Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні 24 лютого 2022 року – 31 грудня 2024 року. ООН. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-04/2025-03-21%20ОНCHR%20Report%20on%20Children%27s%20Rights%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
6. Державна служба України у справах дітей. Офіційний веб-портал. URL: <https://children.gov.ua/>
7. Дитина не сама. Захист прав дітей під час війни. Міністерство соціальної політики України. UNICEF. URL: <https://dity.msp.gov.ua/>
8. Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми, квітень 2023р. / ЮНІСЕФ. 2023. 28с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/38966/file/Child%20Poverty%20full%20version%206%20April%202023%20ukr.pdf>
9. Діти і війна в Україні: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів. Звіт №1 за результатами моніторингу за лютий-червень 2022р. / Дибайло В.Д., Кияниця З.П., Тимошенко Н.В. та ін. UNICEF. Київ, 2022. 60 с.

10. Дослідження обізнаності з мінної безпеки та практики безпечної поведінки серед батьків та дітей 10-17 років. Травень 2024р. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua>

11. Дубовик К.Є. Захист прав дітей у міжнародному гуманітарному праві. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 88-101.

12. Етика взаємодії з дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Рекомендації Офісу Омбудсмана України. Київ, 2024. 6 с. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/etyka_vzayemodiyi_z_ditmy_yaki_postrazhdaly_vnaslidok_voyennyh_dij.pdf

13. Індекс майбутнього. Індекс добробуту дітей 2023 / Фундація Олени Зеленської. ЮНІСЕФ. Київська школа економіки. URL.: <https://drive.google.com/file/d/1Z0OBAOgWc4XiWNPZa1ooSITEkc3vy7DN/view>

14. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949р. - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

15. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Ратифіковано Україною Законом України від 20 червня 2012 року № 4988-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17#n2>

16. Кречетова Д. Для дітей, які отримали психотравму під час війни, створили безоплатний реабілітаційний табір в Іспанії: як подати заявку. *Українська правда. Життя*. 2022, 19 вересня. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/09/19/250507/>

17. Міністерство освіти і науки України. Офіційний інтернет-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/>

18. Міністерство соціальної політики України. Офіційний інтернет-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

19. Мороз О. Б., Ковальчук О. В., Хатнюк Ю. А. Довідник ювенального поліцейського. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 388 с.

20. Національна соціальна сервісна служба України. Офіційний інтернет-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/>

21. Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні. Березень 2024. / Міністерство соціальної ЮНІСЕФ. Київська школа економіки. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/48646/file/KSE_MoSP_UNICEF_report_Sociology_Ukr.pdf.pdf

22. Підсаднюк, П. Л. Гуманітарна допомога як інструмент підтримки вразливих груп населення благодійними організаціями міжнародного статусу у період російсько-українського протистояння 2014-2021 років. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. №15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17255354>

23. План гуманітарних потреб і реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм. 2024. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/01/Ukraine-HNRP-2024-Humanitarian-Needs-andResponse-Plan-EN-20240110.pdf>

24. План гуманітарних потреб і реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм, січень 2025. URL: https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2025-01/Ukraine%20HNRP%202025%20Humanitarian%20Needs%20and%20Response%20Plan%20UA_0.pdf

25. План гуманітарного реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм. 2023. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/Ukraine-Humanitarian-Response-Plan-February-2023-UK.pdf>

26. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

27. Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Постанова

Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 р. № 551 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF#Text>

28. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

29. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 № 1027-р - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

30. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України № 302 від 17 березня 2022р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>

31. Проблеми українських дітей під час війни. 27 січня - 1 лютого, 2023. Соціологічна група «Рейтинг». 2023. 55с. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problems_of_ukrainian_children_in_conditions_of_war_january_27-february_1_2023.html

32. Рекомендації щодо виявлення та реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми в умовах воєнного стану. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/3/6/9/3/5/mvs-povodzennia-z-ditmi.pdf>

33. Річні звіти Національної поліції України про результати роботи у 2022-2024 році. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti>

34. Сичова В.В., Гонюкова Л.В. Гендерний аналіз в управлінні соціальним розвитком в умовах збройної агресії Росії проти України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 1(60). С. 132-143.

35. Слюсар Л. Резильєнтність сім'ї в умовах довготривалої війни в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2025. №2. С. 3-19.

36. «Тіньовий звіт» до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/ali_shadowreport_chapter23.pdf

37. УВКБ ООН запускає пілотну грошову інтервенцію з використанням технології блокчейн для гуманітарних виплат людям, які були переміщені та постраждали внаслідок війни в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk>

38. Україна: Огляд гуманітарної допомоги та фінансування (січень – вересень 2025 р.). URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-and-funding-snapshot-january-september-2025-enuk>

39. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Звіт, серпень 2022р. / Світовий банк, Кабінет Міністрів України, Європейська Комісія. 2022. 269с.

40. Черенько Л. Націленість соціальних програм на вразливі групи населення: сталі тенденції та повоєнні перспективи. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 1. С.73-95.

41. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024р. К., 2025. 543 с.

42. Cyber and information operations. International Committee of Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/cyber-and-information-operations>

43. Growing Up in Ireland Research Needs Report for Cohort 24 at 3 years. Department of Children, Equality, Disability, Integration and Youth. URL: <https://www.gov.ie/en>

44. European status report on preventing child maltreatment / World Health Organization. Regional office for Europe. 2018. 126 p.

45. Musinguzi P., Ellingsen I. The Norwegian Ombudsman for Children on child participation: Perceptions, impacts and dilemmas. *Journal of Comparative Social Work* 2017/2.

46. Recovering lost learning: What can be done quickly and at scale. UNESCO COVID-19 Education Response Education Sector issue notes, June 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377841>.

47. State of Education for Crisis-Affected Children and Adolescents: Access and Learning Outcomes Global Estimates 2025. Education Cannot Wait, January 2025.

URL: <https://www.educationcannotwait.org/resource-library/new-global-estimates-study>

48. Sytuacja dzieci i młodzieży z Ukrainy w Polskich szkołach. Rzecznik Praw Dziecka. 2023. [https://brpd.gov.pl/ogolnopolskie-badanie-jakosc-zycia-dzieci-i-młodzieży/](https://brpd.gov.pl/ogolnopolskie-badanie-jakosc-zycia-dzieci-i-mlodziezy/)

49. The Big Ask. The Big Answer. 21/09/2021. <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/resource/the-big-ask-the-big-answer/>